HELLI SUOMINEN

MOOSES PUTRO

Inkerinmaan kansallislaulun säveltäjä

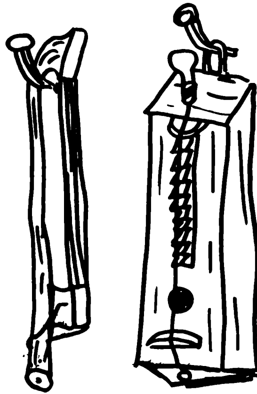
Helsinki 1969
Inkeriläisten Sivistyssäätiö

Kansikuva esittää virsikannelta jousineen. Sellainen riippui monien inkeriläisten kotien seinällä. Kuvanveistäjä Heikki W. Virolaisen piirros.

HELLI SUOMINEN

MOOSES PUTRO

Inkerinmaan kansallislaulun säveltäjä

Helsinki 1969
Inkeriläisten Sivistyssäätiö

PAINOYHTYMÄ OY 1969/LOVIISA

I. Mooses Putro opettajana. Eräitä henkilökohtaisia muistelmia

Entisen Pietarin loisteliaassa keskustassa, Nevski Prospektin varrella, sijaitsi — ja sijaitsee vieläkin — Kasanin tuomiokirkko, joka molemmin puolin kaartuvine avarine pylväskäytävineen tuo mieleen Rooman Pietarinkirkon. Suunnilleen sitä vastapäätä, Nevskin toisella puolella, alkaa Iso Tallikatu, jonka varrella on Pietarin suomalaisen evankelisluterilaisen seurakunnan kirkko, P. Marian kirkko. Lapsuuteni koulutie kulki Kasanin tuomiokirkon mahtavan pylväskäytävän läpi ja jonkin matkaa silloista Katarinan, nykyistä Gribojedovin kanavan vartta ensimmäiseen kouluuni, Kasanskin alustavaan suomalaiseen kirkkokouluun, Mooses Putron kouluun. Samassa kerrostalon portaikossa oli myös Putron ja hänen perheensä yksityisasunto useiden vuosikymmenien ajan, aina hänen kuolemaansa saakka. Sieltä oli siis verraten lyhyt

matka myös suomalaiseen kirkkoon, jossa hän vuosikymmeniä toimi urkurina. — Alkaessani kuvaukseni Mooses Putrosta lapsuudenmuistoillani voin esittää paljonkin puolustuksekseni. Siitä asti, kun Mooses Putro valmistui opettajaksi v. 1866 ja hänen kuolemaansa saakka, hänen pääasiallisena ammattinaan oli lasten opettaminen. Tuhansilla Inkerin ja Pietarin suomalaisilla lapsilla oli onni saada sivistyksen alkeet hänen johdollaan. Lienee siis paikallaan kertoa, millaisina me, hänen oppilaansa, hänet muistamme.

Koulu oli kolmeluokkainen, mutta siinä oli vain kaksi luokkahuonetta. Ensimmäisen luokan varsinaisena opettajana, joka sai opettaa meille luku- ja kirjoitustaidon ym. alkeita, oli opettajatar Elisabet Kaipanen. Toisessa luokkahuoneessa toimivat toinen ja kolmas luokka, joita opetti Mooses Putro. Mutta erästä ainetta hän opetti jo ensimmäiselläkin luokalla, ja tämä aine oli laulu.

Ei meillä mitään ollut opettaja Kaipastakaan vastaan, hyvä opettaja oli hänkin. Mutta eivät muut tunnit olleet mitään siihen verrattuna, kun se juhlahetki koitti, jolloin Mooses Putro, viulu kainalossaan, astui luokkaan. Hän oli tuolloin n. 60-vuotias, hänen tukkansa ja partansa olivat harmaat, lempeys ja hyvyys säteilivät koko hänen olemuksestaan. Hän rakasti lapsia ja musiikki oli hänelle miltei ilmaa, jota hän hengitti. Hän avasi meille ovat siihen rikkaaseen maailmaan, mitä musiikki merkitsee. Muistooni on jäänyt noilta tunneilta täydellisen, hartaan onnen tunne. Enemmän tai vähemmän sen vallassa oli koko luokka. Niihinkin, joille ehkä musiikki ei kovin paljon merkinnyt, vaikutti vanhan opettajan koko persoonallisuus.

Mitenkä sitten musiikkia opetettiin pienille 7—8-vuotiaille n. 60 vuotta sitten? En tiedä, miten se muualla kävi, mutta Mooses Putron opetukset ovat yhä elävinä mielessäni. Hän pani hellästi viulunsa syrjään, astui mustan taulun luokse, piirsi siihen nuottiviivaston ja G-avaimen ja selitti niiden merkityksen. Hän tutustutti meidät ensimmäisiin nuottimerkkeihin, jotka olivat do ja re. Hän laulatti niitä viulun säestyksellä ja opetti sitten tapailemaan ilman viulua. Olimmehan kuulleet laulua ja muuta musiikkia ennenkin, mutta oli ihmeellistä oppia tietämään, miten kaikki tämä kauneus rakentui.

Pian opimme jo laulamaan kolme säveltä, do, re, mi, ylös ja alas, viulun säestyksellä ja ilman, hitaasti ja nopeasti, eri järjestyksessä. Ja nyt saimme oppia ja pienen laulunkin, joka näin syntyi:

Kaks on ääntä jo opittu,
ja kolmatta opetellaan.
Kohta kai sitä kolmattai
jo nuotista veisaellaan.

Sitten saimme oppia, että don, ren ja min jälkeen tulee fa, ja näistä neljästä sävelestä syntyi jo tällainen laulu:

Leija.

1). Tuuli on lähtenyt lennolleen, paperista nyt leijan teen. Heija ja heija lennä, lennä leija!

2). Wahw on tuuli ja vallaton;
Lasken leijani lentohon —
Heija ja heija —
Lennä, lennä leija!

3). Taivahille on tuulen tie,
Ylös sinne se leijan vie —
Heija ja heija, —
Lennä, lennä leija!

Näin jatkui edelleen tunnista toiseen. Usein lasten laulut ovat yksinomaan lapsellisia ja hempeitä, mutta Putro tiesi, että pienetkin pojat ovat poikia, ja niinpä, kun kuusi säveltä oli opittu, saimme tutustua lauluun, joka varsinkin pojille oli mieleen.

Työn arvo.

Satu kertovi ollehen sankarin,
ylen suuren ja voimakkaan.
Kivet louhi ja paiskeli pilvihin,
repi honkia juuriltaan.

Monikin, urotöistähän kuullessaan,
kademielin on miettinyt kai:
Oho, miekkonen tuo, urovoimillaan,
mitä kaikkea aikaansai!

— — — —

Urotöihin mä suurihin pysty en,
mutta teenpähän sen mitä teen,
kotiain, isänmaatani palvellen
elon hetkehen viimeiseen.

Nämä laulut — sekä sanat että sävel ovat Putron — olivat vuosikymmenet säilyneet muistissani, mutta vasta viime vuonna sain tietää, että äitimme papereiden joukossa oli yli 60-sivuinen monistettu vihkonen, mihin nämäkin laulut sisältyivät. Tämä vihkonen oli: ”Harjoi-

tuksia nuotista laulamiseen. Pietarin suomalaisille kouluille väliaikaiseksi tarpeeksi sovitteli M. Putro. Kivipainossa monistettu 1898." Sen alussa on toimittajan

"Sananen: Tämä vihkonen on lyhentämällä pantu kokoon tekeillä olevasta täydellisemmästä laulunoppikirjasta, joka valmistunee tulevana syksynä painosta. Toivon näiden harjoitusten käyttäjiltä suosiollisia huomautuksia niissä löytyvistä puuteellisuuksista j.m.s., käyttääkseni niitä varsinaisen painoksen hyväksi. M. Ptr."

Vihko on kauttaaltaan Putron persoonallisella — tässä tosin tavallista "kaunokirjoitusmaisemmalla" — käsialalla kirjoitettu. Äitimme oli myös Pietarin suomalaisten koulujen opettaja, ja siinä mielessä hän varmaan oli saanut mainitun vihkosen, joka ilmeisesti on tarkoitettu lähinnä opettajien käyttöön. — Opettaja Putron tarkoitus siis oli julkaista laajempi laulunoppikirja, jonka käsikirjoituskin lienee ollut suureksi osaksi valmiina. Mitään tietoa siitä, että sellainen olisi ilmestynyt, en kuitenkaan ole saanut. Luultavasti painatuskustannusten kalleus esti sen julkaisemisen. Sensijaan olen kuullut eräiltä Putron oppilailta, että heillä oli käytössä pieni monistettu vihkonen, jossa oli lukuisia samoja lauluja, mitä muistan Putron meille opettaneen ja jotka esiintyivät äidillämme olleessa vihossa.

Tässä vihossa ei kuitenkaan ole erästä laulua, jonka opimme toisella tai kolmannella luokalla, ja jonka sanat ja sävel myöskin ovat säilyneet mielessäni, niin että v. 1968 kirjoitin ne paperille. Tämä laulu onkin aivan toisenluontoinen kuin tavalliset lapsille ala-asteilla opetetut laulut. Siinä näet ei ollut "värssyjä" eli säkeistöjä, joissa jokaisessa sama sävelmä toistui, vaan se oli, kuten sanotaan, läpisävelletty, sävelmä jatkui koko ajan uutena. Se antoi meidän aavistaa, mitä kaikkea musiikilla voidaan ilmaista.

Ukonilma.

Voi, kuin päivä säteilee!
Päästä hiki virtailee!
Jospa sade tulla voisi,
maahan vireyttä toisi!
Lapset katsoo riemuellen,
kuinka tuulee tuprutellen —
rupeaa jo satamaan!
Maahan vesi virtaamaan!

Koko taivas salamoipi,
ukon pauhu ilmass soipi!
Jyskäileepi,
ryskäileepi,
järiseepi,
täriseepi!
Kunnes vihdoin — katoaa. —
Viimein taivaan kaari loistaa,
se se kaiken huolen poistaa —
Luoja luotuns varjelee,
myös, kun ukko jyrisee.

Sävelmä kuvailee värikkäästi ensin helteistä kesäpäivää, sitten aivan näkee edessään tuulen nostattamat pienet hiekkapyörteet. Sade yltyy rankkasateeksi, kauhistuttava ukonilma lähestyy ja kiihtyy valtavaan voimaansa — kunnes vihdoin kaikki tyyntyy ja luonto on raikas ja uudistunut kuin luomisen aamuna.

Jo v. 1910 perheemme muutti Helsinkiin, missä jatkoin koulunkäyntiäni. Mutta Mooses Putroa en unohtanut, mitkään uudet opettajat eivät häntä korvanneet. Meillä oli kesähuvila Karjalan Kannaksella, Kanneljärvellä, siis lähellä Pietaria. Tiesin, että Putron koulu alkoi elokuun lopulla hiukan ennen kuin meidän syysk. 1. p:ksi oli matkustettava Helsinkiin. Olin koulun keskiluokilla, ehkä 13-vuotias, kun pyysin vanhemmiltani, että saisin käydä Pietarissa. Sinnehän oli vain lyhyt junamatka, samana iltana olisin jo kotona. Menin vanhaan Putron kouluun, istuin eteiseen odottamaan tunnin loppumista. Pian se loppuikin, ovet avattiin. Menin luokkaan, asettuen ovensuuhun seisomaan. Ehkä tuntuu liioittelulta mitä nyt kerron, mutta se on täysin totta. Opettaja Putro istui opettajan tuolillaan, parta ja tukka olivat vieläkin harmaammat, olemus ehkä vieläkin leppeämpi. Hänen ympärillään oli lapsia, toiset polviin nojaten, toiset takaa kaulasta kiinni pitäen, toiset istuivat maassa hänen jaloissaan. Niin rohkeita emme me aikoinaan olleet. Seisoin siinä ja kyyneleet tulivat silmiini. Tunsin itseni äkkiä aikuiseksi, milteipä vanhaksi heidän rinnallaan, mutta samalla iloitsin siitä, että opettaja oli juuri sellainen, jonkalaisena hänet muistin. Pian hän huomasi minut, tuli puhuttelemaan, lähetti terveisiä vanhemmilleni. Tunti alkoi taas, lähdin pois, tyytyväisenä siitä, että olin saanut hänet nähdä. — Samanlainen muistikuva hänestä on myös kahdella nuoremmalla veljelläni, jotka, vaikka vähemmän aikaa, olivat Putron oppilaina, samoin niillä muutamilla harvoilla muilla hänen oppilaillaan, joita olen tavannut. — Koulutuntien päättyessä koulun eteisessä istui aina joukko lasten omaisia tai lastenhoitajia, saattaakseen pienet villikot suurkaupungin kaduilta turvallisesti kotiin. Neljä vuotta nuorempi veljeni, joka ei ollut vielä täyttänyt 7 vuotta tullessaan Putron kouluun, toisen veljeni ja minun ollessa jo sieltä poissa, muistaa erityisesti, että kun hänen hakijansa pari kertaa viivästyi, Putro itse lähti häntä saattamaan pauhaavan Nevskin yli.

Saattaahan epäillä, että kaukaisen lapsuudenajan auer kultaa muistot, mutta ei asia ole aivan niinkään. Kyllä lapsuudenajalta voi olla ikäviäkin muistoja, ja esim. aikuisten ihmisten teeskentelyn tajuamisessa lapset ovat pelottavan tarkkanäköisiä.

Professori Heikki Klemetti, suuri muusikko, runoilija, vanhan kirkonrakennustaiteen tuntija ym., kirjoittaa ensimmäisestä kohtaamisestaan Mooses Putron kanssa: ”Ilmestyi eräänä päivänä asuntooni vanhanpuoleinen herra, joka teki jo ulkoasultaan arvokkaan ja miellyttävän vaikutuksen. Hän oli sikäli tavallisesta poikkeavan näköinen,

tuksia nuotista laulamiseen. Pietarin suomalaisille kouluille väliaikaiseksi tarpeeksi sovitteli M. Putro. Kivipainossa monistettu 1898." Sen alussa on toimittajan

"Sananen: Tämä vihkonen on lyhentämällä pantu kokoon tekeillä olevasta täydellisemmästä laulunoppikirjasta, joka valmistunee tulevana syksynä painosta. Toivon näiden harjoitusten käyttäjiltä suosiollisia huomautuksia niissä löytyvistä puuteellisuuksista j.m.s., käyttääkseni niitä varsinaisen painoksen hyväksi. M. Ptr."

Vihko on kauttaaltaan Putron persoonallisella — tässä tosin tavallista "kaunokirjoitusmaisemmalla" — käsialalla kirjoitettu. Äitimme oli myös Pietarin suomalaisten koulujen opettaja, ja siinä mielessä hän varmaan oli saanut mainitun vihkosen, joka ilmeisesti on tarkoitettu lähinnä opettajien käyttöön. — Opettaja Putron tarkoitus siis oli julkaista laajempi laulunoppikirja, jonka käsikirjoituskin lienee ollut suureksi osaksi valmiina. Mitään tietoa siitä, että sellainen olisi ilmestynyt, en kuitenkaan ole saanut. Luultavasti painatuskustannusten kalleus esti sen julkaisemisen. Sensijaan olen kuullut eräiltä Putron oppilailta, että heillä oli käytössä pieni monistettu vihkonen, jossa oli lukuisia samoja lauluja, mitä muistan Putron meille opettaneen ja jotka esiintyivät äidillämme olleessa vihossa.

Tässä vihossa ei kuitenkaan ole erästä laulua, jonka opimme toisella tai kolmannella luokalla, ja jonka sanat ja sävel myöskin ovat säilyneet mielessäni, niin että v. 1968 kirjoitin ne paperille. Tämä laulu onkin aivan toisenluontoinen kuin tavalliset lapsille ala-asteilla opetetut laulut. Siinä näet ei ollut "värssyjä" eli säkeistöjä, joissa jokaisessa sama sävelmä toistui, vaan se oli, kuten sanotaan, läpisävelletty, sävelmä jatkui koko ajan uutena. Se antoi meidän aavistaa, mitä kaikkea musiikilla voidaan ilmaista.

Ukonilma.

Voi, kuin päivä säteilee!
Päästä hiki virtailee!
Jospa sade tulla voisi,
maahan vireyttä toisi!
Lapset katsoo riemuellen,
kuinka tuulee tuprutellen —
rupeaa jo satamaan!
Maahan vesi virtaamaan!

Koko taivas salamoipi,
ukon pauhu ilmass soipi!
Jyskäileepi,
ryskäileepi,
järiseepi,
täriseepi!
Kunnes vihdoin — katoaa. —
Viimein taivaan kaari loistaa,
se se kaiken huolen poistaa —
Luoja luotuns varjelee,
myös, kun ukko jyrisee.

Sävelmä kuvailee värikkäästi ensin helteistä kesäpäivää, sitten aivan näkee edessään tuulen nostattamat pienet hiekkapyörteet. Sade yltyy rankkasateeksi, kauhistuttava ukonilma lähestyy ja kiihtyy valtavaan voimaansa — kunnes vihdoin kaikki tyyntyy ja luonto on raikas ja uudistunut kuin luomisen aamuna.

Jo v. 1910 perheemme muutti Helsinkiin, missä jatkoin koulunkäyntiäni. Mutta Mooses Putroa en unohtanut, mitkään uudet opettajat eivät häntä korvanneet. Meillä oli kesähuvila Karjalan Kannaksella, Kanneljärvellä, siis lähellä Pietaria. Tiesin, että Putron koulu alkoi elokuun lopulla hiukan ennen kuin meidän syysk. 1. p:ksi oli matkustettava Helsinkiin. Olin koulun keskiluokilla, ehkä 13-vuotias, kun pyysin vanhemmiltani, että saisin käydä Pietarissa. Sinnehän oli vain lyhyt junamatka, samana iltana olisin jo kotona. Menin vanhaan Putron kouluun, istuin eteiseen odottamaan tunnin loppumista. Pian se loppuikin, ovet avattiin. Menin luokkaan, asettuen ovensuuhun seisomaan. Ehkä tuntuu liioittelulta mitä nyt kerron, mutta se on täysin totta. Opettaja Putro istui opettajan tuolillaan, parta ja tukka olivat vieläkin harmaammat, olemus ehkä vieläkin leppeämpi. Hänen ympärillään oli lapsia, toiset polviin nojaten, toiset takaa kaulasta kiinni pitäen, toiset istuivat maassa hänen jaloissaan. Niin rohkeita emme me aikoinaan olleet. Seisoin siinä ja kyyneleet tulivat silmiini. Tunsin itseni äkkiä aikuiseksi, milteipä vanhaksi heidän rinnallaan, mutta samalla iloitsin siitä, että opettaja oli juuri sellainen, jonkalaisena hänet muistin. Pian hän huomasi minut, tuli puhuttelemaan, lähetti terveisiä vanhemmilleni. Tunti alkoi taas, lähdin pois, tyytyväisenä siitä, että olin saanut hänet nähdä. — Samanlainen muistikuva hänestä on myös kahdella nuoremmalla veljelläni, jotka, vaikka vähemmän aikaa, olivat Putron oppilaina, samoin niillä muutamilla harvoilla muilla hänen oppilaillaan, joita olen tavannut. — Koulutuntien päättyessä koulun eteisessä istui aina joukko lasten omaisia tai lastenhoitajia, saattaakseen pienet villikot suurkaupungin kaduilta turvallisesti kotiin. Neljä vuotta nuorempi veljeni, joka ei ollut vielä täyttänyt 7 vuotta tullessaan Putron kouluun, toisen veljeni ja minun ollessa jo sieltä poissa, muistaa erityisesti, että kun hänen hakijansa pari kertaa viivästyi, Putro itse lähti häntä saattamaan pauhaavan Nevskin yli.

Saattaahan epäillä, että kaukaisen lapsuudenajan auer kultaa muistot, mutta ei asia ole aivan niinkään. Kyllä lapsuudenajalta voi olla ikäviäkin muistoja, ja esim. aikuisten ihmisten teeskentelyn tajuamisessa lapset ovat pelottavan tarkkanäköisiä.

Professori Heikki Klemetti, suuri muusikko, runoilija, vanhan kirkonrakennustaiteen tuntija ym., kirjoittaa ensimmäisestä kohtaamisestaan Mooses Putron kanssa: ”Ilmestyi eräänä päivänä asuntooni vanhanpuoleinen herra, joka teki jo ulkoasultaan arvokkaan ja miellyttävän vaikutuksen. Hän oli sikäli tavallisesta poikkeavan näköinen,

että hänen kasvoillaan ei ollut pienintä vilpin häivää, vaan totuus, yksinkertaisuus ja sanoisin vanhurskaus. — — Tämä mies oli Mooses Putro, Pietarin suomalaisen seurakunnan urkuri ja kirkkokoulun opettaja." Herkkä suuri taiteilija vaistosi sen poikkeuksellisuuden Mooses Putron henkilössä, jonka myös pienet lapset olivat vaistonneet.

II Lapsuus ja nuoruus

Mooses Putro syntyi v. 1848, julianisen eli vanhan ajanlaskun mukaan lokakuun 18. päivänä, joka uuden ajanlaskun mukaan silloin oli lokak. 30. päivä, Tuutarin Nurkkalan Kyllisissä. Hänen vanhempansa olivat talollinen Matias Putronen ja tämän vaimo Maria, o.s. Kaipiainen. Putron alkuperäinen nimi oli siis Putronen, jota hän käytti 1880-luvulle saakka, lyhentäen sen sitten Putroksi.

V. 1848 Venäjällä, niin myös Inkerinmaalla, vallitsi maaorjuus. Tällä perusteella ehkä joku tarkemmin asioihin perehtymätön voisi romanttisesti puhua Mooses Putrosta maaorjan poikana. Tämä antaisi kuitenkin väärän käsityksen hänen lapsuudestaan ja nuoruudestaan.

Tuutarin seurakunnan maat olivat aina kuuluneet kruunulle, s.o. keisarille tai keisarinnalle. "Kejsar Petar ensim. asti on Duderh. ollut kruunun alla aina. Liki 20 ajast. oljt keisarinan alla, nyt jällen keisarin alamaiset."* Jo 1800-luvun alussa heidän ei enää tarvinnut suorittaa työvelvollisuutta, "robottia", vaan saivat maksaa maansa vuokran rahassa, siis tavallaan vain verona kruunulle. ("Vanha Tuutari", siv. 12, 16) Tällaisten "kruununtalonpoikien" asema oli monessa muussakin suhteessa parempi kuin yksityisten herrojen mailla asuvien. Taitavat ja ahkerat maanviljelijät saattoivat kohota verraten varakkaiksi. Näin oli ilmeisesti Putron kotitalon laita. Mooses Putron ollessa 13-vuotias maaorjuus lakkautettiin. Senkin jälkeen kylän maat olivat yhteiset ja ajoittain tapahtui peltosarkojen uudelleen jakoja. Pääasiassa kuitenkin samat maat periytyivät isältä pojalle, ja talonpojat saattoivat ostaa osan maita kokonaan omikseenkin. **

Olen haastatellut Mooses Putron veljen Juuso Putron tytärtä, rouva Inkeri Gerullia, joka on naimisissa Länsi-Saksassa, Frankfurt am Mainissa, mutta joka sattumalta keväällä 1968 oli Suomessa käymässä juhliakseen koulutovereittensa kanssa ylioppilaaksitulonsa 50-vuotispäivää. Hän, entinen nuori neiti Inkeri Putro, vieraili usein lapsena ja nuorena isänsä ja siis myös setänsä Mooses Putron lapsuudenkodissa,

* "Vanha Tuutari", siv. 11.

** T. J. Toikka: Taloudelliset olot Inkerissä maaorjuuden lakkauttamisen jälkeen vv. 1861—1917. ("Suomalainen Inkeri", V, v. 1936.)

ja tällaisena hän sitä kuvasi. — Päärakennus oli suuri, kaksikerroksinen, sisältäen useita huoneita. Sitä ympäröi laaja puutarha, joka ulottui Pietariin vievän maantien toisellekin puolelle. Siellä oli m.m. lampi ja huvimaja sekä sauna kaivoineen. Päärakennukseen liittyi suuri talousrakennus talleineen, navettoineen, aittoineen, vaunuvajoineen. Lehmiä lienee ollut parikymmentä, hevosia 5—6. Maat olivat silloinkin vielä osaksi kylän yhteisomistuksessa, mutta Putrot olivat lunastaneet osan maata kokonaan omakseenkin. Tavallisia viljalajeja, myös vehnää, viljeltiin, mutta suurin rahalähde lienee ollut maitotalous, jonka tuotteita vietiin omilla hevosilla Pietariin. Kaksi veljeksistä piti taloa, mutta koko suuri suku naimisissa olevine lapsineen mahtui sinne vierailemaan. Mooseksen veljellä, opettaja Sakari Putrolla oli puutarhassa oma huvilansa. — Niin, tällaista oli 1900-luvun alussa, mutta millaista lienee ollut Mooses Putron lapsuudessa, puoli vuosisataa aikaisemmin?

Niiltä ajoilta ei ole kuultavissa silminnäkijöiden kuvauksia. Varmaan kaikki oli paljon vaatimattomampaa, mutta seuraavat tosiasiat puhuvat puolestaan.

Mooses Putrolla oli neljä veljeä ja yksi sisar. Veljistä Heikki ja Mikko jäivät pitämään taloa. Mooses Putro oli tuskin 15-vuotias, kun Kolppanan seminaari v. 1863 perustettiin. Vaadittu alin ikä sinne pyrkijöille oli 17 vuotta, mutta ensimmäisen vuosikurssin 13 oppilaan joukossa oli sekä nuorempia että vanhempia. Kerrotaan, että Mooses Putron ansiona seminaariin pyrkiessä oli m.m. kaunis lauluääni. Varmaan nuori Putronen oli muutenkin ikäisekseen kehittynyt. Keväällä 1866 hän n. 17 1/2 vuotiaana päätti seminaarin sekä opettajan että lukkariurkurin tutkinnon suorittaneena. Toimittuaan Tuutarin kirkkokoulussa opettajana syyslukukauden 1866 hän v. 1867 opiskeli Virossa, Liivinmaan ritariston seminaarissa Valgassa. (Matka Valgan seminaariin oli noin 400 km ja se oli tehtävä hevosella. Venäjän rautatieverkko oli silloin vielä harva.) Valgan (Valkin) seminaariin Inkerinmaalla oli suhteita. Ennen Kolppanan seminaarin perustamista eräät Inkerin pojat olivat opiskelleet siellä ja sitä oli käytetty esikuvana Kolppanan seminaaria (ja Jyväskylän seminaariakin) perustettaessa.* Kevätlukukaudella 1871 Putro oli kuuntelijaoppilaana äskettäin perustetussa Jyväskylän seminaarissa ja jonkin aikaa hän tutustui myös Helsingin kouluihin.

Ei köyhä talo olisi voinut kustantaa näitä opintoja, vaikka olettaisimmekin, että esim. Suomen matkansa Putro oli jo kustantanut itse. Hänen v. 1856 syntynyt veljensä Sakari Putro suoritti ensin viiden luokan kurssin Pietarin suomal. ylemmässä kirkkokoulussa ja kävi sen jäl-

* M.m. Antti Hämäläisen esitelmä Kolppanan seminaarin vaiheista, Inkeril. Viesti v. 1963, n:o 9.

keen Kolppanan seminaarin. Eikä siinä kyllin. V. 1861 syntynyt Juuso veli lähetettiin Suomeen, Hämeenlinnaan v. 1873 perustettuun suomalaiseen normaalilyseoon. Tämä siirrettiin Helsinkiin v. 1887 ja siihen liitettiin Helsingissä toiminut yksityinen oppikoulu, n. s. alkeisopisto. Näin syntyi nykyinen Helsingin normaalilyseo, maan oppikouluista "ensimmäinen vertaistensa joukossa." Juuso, joka lienee tullut kouluun pari vuotta sen perustamisen jälkeen, tuli ylioppilaaksi v. 1884. Luultavasti samalla itse ansaiten hän suoritti maisterintutkinnon Helsingin yliopistossa v. 1894 ja toimi sittemmin oppikoulunopettajana Jyväskylässä*.

Meidän on ihmetellen pysähdyttävä näiden tosiasioiden eteen. Ei meitä yksin ihmetytä se, että tästä talonpoikaistalosta, jossa leipä sittenkin oli ankaralla työllä ja monien vaikeuksien keskellä hankittava, saatettiin lähettää pojat kaukaisiin kouluihin. Varmaan asiat järjestettiin niin, että toisten pojista periessä talon toisten osuus ainakin osittain korvattiin heidän opiskelukustannuksillaan. Köyhä talo ei näin olisi voinut asioita järjestää.

Mutta vielä enemmän ihailua ja ihmetystä herättää se, kuinka tässä talossa seurattiin aikaansa ja kuinka syvää siellä oli suomenkielisen sivistyksen rakkaus. Tuskin oli Kolppanan seminaari perustettu, kun Mooses jo, vaikka ei ollut täyttänyt vaadittua ikää, sai lähteä sinne. Tuskin oli kantautunut Inkerinmaalle tieto, että vihdoinkin Suomessa toimi suomenkielinen oppikoulu, kun sopivassa iässä oleva Juuso poika sai lähteä kaukaiseen Hämeenlinnaan. Ei se ollut vain opin ja eteenpäinpyrkimisen halua, vaan nimenomaan rakkautta suomalaiseen sivistykseen. Paljon lähempänä, Pietarissa, jonne vietiin elintarvikkeita omilla hevosilla, olisi kyllä ollut korkeita kouluja ja yliopistoja.

Tämä ei ollut ainutlaatuinen ilmiö. Helsingin Tyttönormaalilyseon edelläkävijä oli Suomalainen Tyttökoulu, joka perustettiin v. 1869 ja jolla suomalaisen naissivistyksen historiassa on sama asema kuin äsken mainitulla Hämeenlinnan normaalilyseolla poikien opetuksen alalla. Tämän koulun ensimmäisistä vuosista kertoo tohtori Tyyni Tuulio koulun historiassa**: "Tuutarilainen maanviljelijä Aatami Kurikka, jonka lapsia oli sekä tyttökoulussa että poikien alkeiskoulussa, lähetti 20. 12. 1873 molemmille kouluille 50 ruplaa "kaikella kiitollisuudella" siitä, että hänen lapsensa näissä kouluissa "nauttivat niin monta hyödyllistä oppia suloisella suomenkielellä." Tämä oli suuri summa, kun samasta koulun historiasta saamme tietää, että maisteri Maunulinille maksettiin 10 tunnista 15 mk ja opettajatar nti Stenbäckin palkka

---

* Juuso ja Sulo Putron perheenjäseniltä ja perhearkistosta saatuja tietoja.

** Tyttönormaalilyseon matrikkeli I. Koulun ent. oppilaiden yhdistyksen Hesteon kustantama, ilm. 1959.

v:n 1875 syyskuulta oli 20 mk 10 penniä — ja ruplan arvo oli niihin aikoihin n. 2:70—2:80 markkaa.

Mooses Putron vanhemmista tiedetäänkin, että he pitivät kunniassa suomalaista kansallisuuttaan ja vanhoja perinteitä sekä isiltä perittyä evankelisluterilaista uskontoaan. Musikaalista ja runollista lahjakkuutta, niin yleistä Inkerinmaalla, on suvussa myös ollut. Tiedetään suvussa harrastetun virsikanteleen säestämää virsilaulua. Mooses Putro on itse sepittänyt myös sanat useimpiin sävellyksiinsä ja hänen veljensä Sakari Putro oli tunnettu sekä runoilijana että runojen taitavana suomentajana.

Tammikuussa 1868, siis 19-vuotiaana, Mooses Putrosta tuli entisen koulunsa, Kolppanan seminaarin opettaja. Seminaari oli tuolloin vaatimaton laitos. Vain joka kolmas vuosi sinne voitiin ottaa uusi oppilasryhmä. Johtajan ohella, joka opetti lukuaineita, oli vain yksi apuopettaja, jonka tärkeimpänä tehtävänä oli urkujensoiton ja laulun opettaminen. Hyvin nuorena Mooses Putro siis jo sai tehtäväkseen tulevien lukkareiden ja opettajien kouluttamisen. Kevätlukukaudella 1871 hänellä nähtävästi oli virkavapautta, koska hän silloin teki aikaisemmin mainitun opintomatkansa Suomeen. — Mainittakoon tässä yhteydessä, että Putro myöhemmin pitkän ajan toimi musiikin tutkijana Kolppanan seminaarin päättäjäistutkinnoissa.

III Mooses Putro Pietarin suomalaisessa kulttuurityössä.

V:een 1872 Putro toimi Kolppanassa, mutta sinä vuonna, siis 24-vuotiaana, hänelle aukenivat entistä laajemmat tehtävät. Hänet valittiin näet Pietarin suomalaisen seurakunnan lukkariurkuriksi ja samalla aineopettajaksi suomalaisessa kirkkokartanossa toimivaan n.s. ylempään kirkkokouluun. Voimme kuvitella, kuinka nuori lahjakas Mooses Putro uhkui voimaa ja toimintatarmoa, sillä jo samana vuonna, 1872 hän myös perusti Pietarin Suomalaisen Lauluseuran, jonka johtajana hän sitten toimi kuolemaansa saakka, 47 vuotta. Tänä aikana kuoro niitti kauniita voittoja ja sen merkitys Inkerinmaan musiikkielämälle oli erittäin suuri.

Samalla Putro käytti hyväkseen miljoonakaupungin mahdollisuuksia kehittyäkseen yhä pitemmälle säveltäjänä ja urkurina. Vuosina 1874—78 hän opiskeli Venäjän parhaassa musiikkioppilaitoksessa, Pietarin keisarillisessa konservatoriossa. V. 1879 hän julkaisi ensim-

mäisen kuorolaulukokoelmansa, ”Vanhaa ja uutta suomalaisen laulun harrastajille.” Samana vuonna hän solmi avioliiton. Hänen valittunsa oli Nanna Juvonen, kauppias Stefan Juvosen ja tämän puolison Sofia Wahlmanin tytär. Perhe oli Suomesta, Nanna oli syntynyt Mäntyharjulla.

Pari vuotta tämän jälkeen Putron elämässä oli pieni välikohtaus, josta vain harvoilla lienee tietoa. Hän näet haki Viipurin ruotsalaisen ja saksalaisen seurakunnan urkurinvirkaa, kuten kerrottiin Viipurissa ilmestyneen ”Östra Finland” nimisen lehden 28. n:ossa 8. 3. 1882 julkaistussa kirjoituksessa ”Orgelnistvalet”, urkurinvaali. (Tohtori Sulo Haltsonen kiinnitti huomioni tähän lähteeseen.) Putrolla oli erinomaiset paperit, ja hänet asetettiinkin toiselle vaalisijalle. Ensimmäisellä vaalisijalla oli Porin silloinen urkuri Theodor Sörensen, kolmannella oli haettavana olleen viran väliaikainen hoitaja Ferd. Ulbrich. Theodor Sörensen oli tanskalainen, opiskellut kotimaassaan tunnetun säveltäjän N. Gaden johdolla, mutta oleskellut jo kauan Suomessa, ensin Turussa, sitten Porissa. Hänellä oli suosituksia Suomen silloisilta etevimmiltä musiikkimiehiltä, Fredrik Paciukselta ja Richard Faltinilta. Putron todistukset ja suositukset vastasivat hyvinkin Sörensenin esittämiä, mutta on ymmärrettävää, että viimemainitulle annettiin etusija ruotsinkielisen ja saksalaisen seurakunnan urkuria valittaessa (ruotsinkielisiä oli enemmistö). Hän osasi tietenkin täydellisesti — ehkä hiukan tanskanvoittoista — ruotsia, ja varmaan saksaakin. Mooses Putro osasi täydellisesti suomea ja venäjää ja tyydyttävästi myös saksaa, mutta tuskin lainkaan ruotsia.

Vaikea on päätellä, mikä sai Putron hakemaan tuota virkaa. Viipurin ruotsalainen ja saksalainen seurakunta olivat pieniä, niiden yhteinen kirkko vaatimaton. Siinä ei ollut yleisölehtereitä ja siihen mahtui ehkä noin 300—400 henkeä. Saattaa olla, että palkka- ym. edut silti olivat hyvät. Viipurin ruotsalaiset ja saksalaiset kuuluivat kaupunkinsa varakkaimpaan väestönosaan. Ehkä Mooses Putron nuorella avioliitolla oli osuutensa siihen, että hän haki virkaa. Ehkä jotkin tilapäiset henkilökohtaiset syyt olivat antaneet sysäyksen. Joka tapauksessa Mooses Putro jäi Pietariin. Jos hän olisi siirtynyt Suomeen, hän ehkä olisi säästynyt monilta vaikeuksilta. Varmaan hän silloinkaan ei olisi katkaissut siteitä kotiseutuunsa, mutta hänen suuri elämäntyönsä oman heimonsa keskuudessa olisi jäänyt suorittamatta.

Tämän viranhaun ansiota kuitenkin on, että meillä on nyt sangen tarkat tiedot Putron siihenastisista opinnoista ja saavutuksista. Mainitussa ”Östra Finland” lehden kirjoituksessa julkaistiin näet kaikkien kolmen vaalisijoille asetetun hakijan todistukset, jotta seurakuntalaisilla olisi jo ennen koesoittoja ollut tietoja heistä ratkaisun tekoa helpottamassa. Suomennan tähän lehdessä saksankielisinä olleet todistukset.

"Että Moses Mathiaksenpoika Putro on uskollisesti ja tunnollisesti hoitanut apulaisopettajan virkaa Kolppanan suomalaisessa maaseutuopettajaseminaarissa ja että häntä sekä käytöksensä että tietojensa perusteella voidaan mitä parhaiten suositella mihin tahansa muuhun virkaan, todistaa täten sub fide pastorali et sigillo ecclesiastico" (vakuutena papin sana ja kirkon sinetti)
"Hatsinassa maaliskuun 4. päivänä 1872

Eduard Leopold Jürgenson
Hatsinan kirkkoherra."

Aivan upea lienee jo ulkoasultaankin ollut seuraava todistus.

"Venäjän Keisarillisen Musiikkiyhdistyksen Pietarin Konservatorion

Diploomi.

Konservatorion Neuvosto todistaa täten, että Pietarin kuvernementin Tsarskoje-Selon piirin Tuutarin kunnan talonpoika Moses Matiaksen poika Putro, uskonnoltaan evankelisluterilainen, syntynyt 18. p:nä lokakuuta 1848, on toukokuussa vuonna 1878 suorittanut täydellisen musiikin opintokurssin, saavuttaen tutkinnoissa seuraavat arvosanat: pääaineessa, urkujensoitossa, (professori Homiliuksen luokat) kiitettävä, pakollisissa sivuaineissa: sävellyksen teoriassa ja musiikin historiassa erittäin kiitettävä, pianonsoitossa kiitettävä, soitinnuksessa täysin tyydyttävä. Tämän johdosta ja Konservatorion Kaikkein Korkeimmasti 17. p:nä lokakuuta 1861 vahvistetun asetuksen 19 §:n perusteella on Konservatorion Neuvosto katsonut Moses Putron ansainneen vapaan taiteilijan nimen ja arvon, ja Venäjän Keisarillisen Musiikkiyhdistyksen Esimiehen 23. p:nä toukokuuta 1878 antaman vahvistuksen nojalla olevan oikeutettu kaikkiin mainittua nimeä ja arvoa seuraaviin oikeuksiin ja etuihin. Tämä diploomi, joka on varustettu asianomaisten allekirjoituksilla ja Konservatorion sinetillä, annetaan hänelle, Moses Putrolle, vakuudeksi 25. päivänä toukokuuta 1879.

Yhdistyksen Esimies: KONSTANTIN
Konservatorion johtaja P. Davidoff.

Neuvoston jäsenet:

L. Homilius — N. Rimski-Korsakoff
N. Solovjeff — F. Czerny
F. M. Berggrov — G. Kross

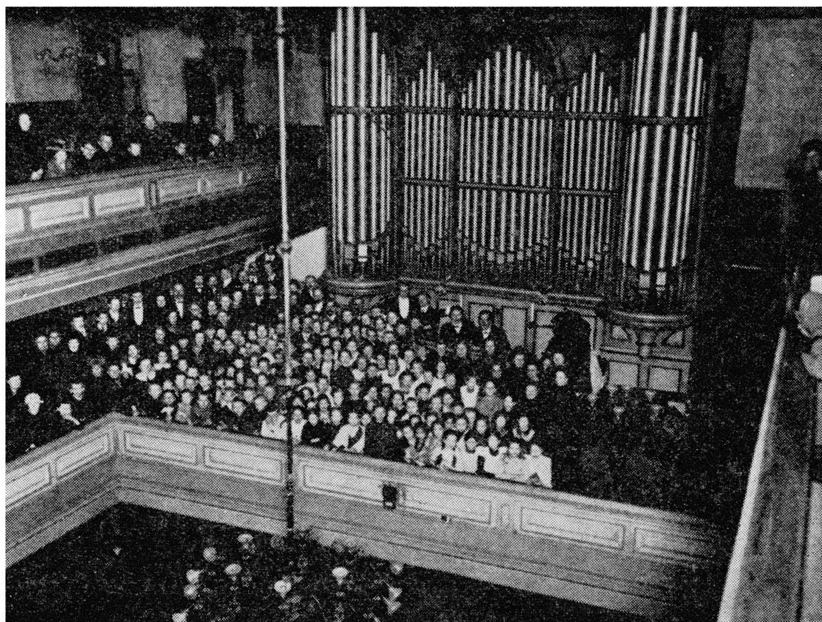
Konservatorion tarkastaja J. Johannsen."

Keisarillisen Musiikkiyhdistyksen esimies, joka hallitsijasukuun kuuluvien tapaan on merkinnyt vain etunimensä, oli tietenkin suuriruhtinas Konstantin.

"Täten minä allekirjoittanut todistan, että Hra Moses Putro on opiskeluaikanaan Pietarin Konservatoriossa suorittanut minun luokillani solfeggion, harmonian, muoto-opin, kontrapunktin, kaanonin ja fuugan musiikinteorian erinomaisella menestyksellä, ja olen tullut vakuuttuneeksi, että hän on mitä parhaiten pätevä näiden aineiden samoinkuin kuorolaulun opettajaksi.
Pietarissa 27. p:nä maaliskuuta 1880.

J. H. Johannsen
Pietarin Konservatorion Tarkastaja ja Professori."

"Todistan täten, että hra Moses Putro opiskeluaikanaan Pietarin Konservatoriossa on suorittanut pakollisen pianonsoiton kurssin minun johdollani ja että häntä voi mitä parhaiten suositella opettajaksi.

Pietarin suomalaisen kirkon urkulehteri.

Kuva lienee otettu 1900-luvun alussa ennen jonkun opettajan hautajaisia oppilaskuoron harjoitellessa. Urkulehterillä toistasataa oppilasta ja lukuisia opettajia. Urkupöydän ääressä opettajat M. Putro (oik.) ja J. Pentikäinen. Usean muunkin tutun opettajan piirteet erottuvat alkuperäisestä suuresta kuvasta.

Samalla en voi olla mainitsematta, että kuultuani hänen johtamansa kuoron suorituksia olen tullut vakuuttuneeksi, että hän on oivallinen kuoronjohtaja.
Pietarissa 27. p:nä maaliskuuta 1880.
Franz Czerny
Pietarin Konservatorion Professori ja Venäjän Keisarillisen Musiikkiyhdistyksen kuoronjohtaja."

Professori Louis Homilius, joka oli konservatorion urkujensoiton opettaja, oli lisäksi antanut kaksi henkilökohtaista suositusta, joista toisessa m.m. todistetaan, että Putro omasi myös urkujen rakennetta ja niiden kunnossapitoa koskevat tiedot.

Vain yksi todistuksista on julkaistu suomenkielisenä:

"Urunsoittaja herra Moses Putro on Suomen Pyhän Marian seurakunnassa Pietarissa ollut lukkarina huhtikuun alusta 1872 elokuun loppuun 1879 sekä samalla ajalla ja nimenomaan sen jälkeen tähän asti urunsoittajana, opettajana laulussa vuodesta 1872 ja vuodesta 1879 suomenkielessä täkäläisen kirkkokoulun ylemmillä luokilla, jotka hänelle uskotut virat herra M. Putro on toimittanut

Pietarin suomalaisen kirkon alttari.

erinomaisella taidolla ja kiitettävällä huolella sekä kirkkoraadin että koko seurakunnan tyytyväisyydeksi. Erinomaiseksi ansioksi herra Putron työlle ja toimelle seurakunnassa saan mainita, että hän on täällä perustanut suomalaisen lauluseuran, jonka harjoituksia hän suurella ahkeruudella on johdattanut ja sen korottamiseksi uhrannut väsymättömästi voimiansa ja aikaansa.

Pietarissa syyskuun 25. p:nä 1881.

Suomen Pyhän Marian seurakunnan Pietarissa nimessä, kirkkoraadin puolesta
Provasti Johannes Öhquist."

Mooses Putron monikymmenvuotinen urkurintyö tapahtui siis Pietarin suomalaisen kirkon avarissa suojissa. Tämä hieno empire-tyylinen rakennus oli valmistunut v. 1804. Siinä oli rikkaasti koristettu alttari, suuri urkulehteri komeine urkuineen ja kaksi päällekkäistä lehteriä kirkkokansaa varten. Kirkossa oli 2.400 istumasijaa.* — Mainittakoon, että Helsingin Tuomiokirkossa on nykyään vain 1.500 istumasijaa, Johanneksen kirkossa sensijaan 2.500. Tuomiokirkko on tosin

* Entisen Inkerin luterilaisen kirkon 350-vuotismuistojulkaisu siv. 89—91.

tilavuudeltaan suurempi kuin Johanneksen kirkko, mutta avarien lehtereittensä ansiosta Johanneksen kirkkoon mahtuu enemmän väkeä. (Helsingin Kirkkokonttorin antamat tiedot.) Nämä kaksi Helsingin suurinta kirkkoa ovat paljonkin suuremmat Pietarin suomalaista kirkkoa, mutta paljon ei viimemainittu kirkko, joka on näitä kumpaakin Helsingin kirkkoa vanhempikin, jää niistä jälkeen arvokkaana, tyylipuhtaana kirkkorakennuksena. Sen ulkonaista vaikutusta vähentää tosin suuresti se, että sen ympärille — vieraan miljoonakaupungin keskustassa suunnattoman arvokkaalla tontilla — ei ole voitu jättää avaraa aukio- tai puistotilaa, jollainen ympäristö on Helsingin kirkoilla. Kirkon omistama tontti oli kyllä sangen suuri, mutta se oli täytynyt rakentaa täyteen. Siellä sijaitsivat suomalaiset orpokodit, ylempi kirkkokoulu, myöhemmin myös Pietarin Suomalainen Yhteiskoulu, suomalainen kirjakauppa, seurakunnan pappien virka-asunnot sekä suuri joukko vuokra-asuntoja, joista seurakunta sai pääasialliset tulonsa. — Nykyään tämä entinen suomalainen kirkko on tosin sisustettu yhteisasuntolaksi. Sen ulkoasu on kuitenkin entisellään ja neuvostoviranomaisten toimesta sen ulkoseinään on kiinnitetty marmorilaatta, joka ilmoittaa sen historiallisesti arvokkaaksi rakennukseksi, joka on säilytettävä. Varmaan se aikanaan entisöidään ja kunnostetaan.

Pietarin suomalainen väestö käsitti jo viime vuosisadan loppupuolella n. 20.000 henkeä. Ottaen huomioon Suomen silloisten kaupunkien väkiluvut (joitakin satoja, yleensä korkeintaan muutamat tuhat henkeä) luku oli harvinaisen suuri. Huomautin tästä kerran eräässä seurassa tohtori Haltsoselle, mihin hän sanoi hieman hymähtäen, että viime vuosisadan lopulla Pietari oli suurin suomalaiskaupunki, koska Helsinki oli enimmäkseen ruotsalainen. Sopivan tilaisuuden tullen soitin hänelle ja tiukkasin, mihin tämä hauska sanonta perustui. Hän saattoi sen heti ilmoittaa. Alkuperäinen sanoja ei ollut kukaan vähempi kuin Suomalaisen teatterin perustaja tohtori Kaarlo Bergbom, joka oli näin lausunut sisarelleen Emilie Bergbomille Berliinistä 7. 2. 1871 lähettämässään kirjeessä. Hän oli sitä ennen käynyt Pietarissa ja tutustunut Pietarin suomalaisten johtohenkilöihin. Tarkistin asian Helsingin kaupungin historiasta, mikä todisti sen vastaansanomattomasti: V. 1870 Helsingissä oli 18.323 ruotsinkielistä, 8.308 suomenkielistä, loput venäläisiä ym., koko väkiluku 32.113. Vielä v. 1880 oli ruotsinkielisiä 22.549, suomenkielisiä 14.672, ja vielä v. 1890 oli ruotsinkielisiä pieni enemmistö.*

Kuten m.m. rovasti Öhquistin todistuksesta ym. asiakirjoista selviää, v:sta 1879 Putro toimi Pietarin suomal. kirkossa yksinomaan urkurina. Ehkäpä juuri sinä vuonna seurakuntaan oli perustettu erillinen kanttorin eli laulunjohtajan virka. Mooses Putro saattoi nyt kokonaan

* Helsingin kaupungin historia, IV osa, Jälkimmäinen nide, siv, 31.

omistautua tuolle soittimista suurenmoisimmalle, soittimien kuningattarelle, kuten sitä on nimitetty. Kerrotaan, että hän ei aina seurannut valmiita urkusävellyksiä, vaan oli taitava improvisoimaan uruilla, soittaessaan hän siis tavallaan sävelsi kirkollisesta musiikista uusia muunnelmia, mihin ehkä asianomainen jumalanpalvelus oli antanut aiheita.

V. 1885, jolloin Pietarin suomalaisten kirkkokoulujen oloissa tehtiin huomattavia uudistuksia, Putro sai vahvistuksen Kasanskin kaupunginosan koulun vanhemmaksi opettajaksi.

V. 1884 Mooses ja Nanna Putro saivat pojan, Viljo Kalervon, joka kuitenkin eli vain neljä kuukautta. Pikkulasten kuolleisuus oli silloin yleistä, ei ollut kaikkia niitä hoitomenetelmiä mitä nykyään. Seuraavana vuonna, kesäkuussa 1885 heille syntyi toinen poika, joka sai nimen Sulo. Koska hänen lapsena ollessaan Pietarissa vielä ei ollut suomenkielistä lukiota, hänet pantiin kuuluisaan saksalaiseen oppilaitokseen Petri-Schuleen, jota eräät muutkin Pietarin suomalaisten perheitten lapset ovat käyneet, m.m. kirkkoherra Adolf Hakkaraisen poika Rafael, joka myöhemmin toimi itsenäisessä Suomessa lähetystöneuvoksena ja ulkovaltain lähettiläiden esittelijänä*, samoin kanttori Pekka Räikkösen tytär Sally (rva Parviainen) ja tämän kirjoittajan vanhin sisar Taimi (inkeriläisten hyvin tunteman kirjastoneuvos Teppo Samoojan puoliso). Petri-Schulen päästötodistus antoi Sulo Putrolle oikeuden kirjoittautua Pietarin yliopistoon, minkä hän teki lähinnä muodollisesti, sillä täten hän sai oikeuden siirtyä opiskelemaan mihin tahansa ulkomaan yliopistoon, suorittamatta a.o. maan ylioppilastutkintoa. Sulo Putron omaisilla on tallessa Pietarin yliopiston rehtorin juhlallinen kirjelmä "Hänen Ylhäisyydelleen" Helsingin yliopiston rehtorille, joka oikeuttaa Sulo Putron opiskelemaan Helsingin yliopistossa. Sulo Putro muuttikin Helsinkiin lukemaan juridiikkaa. Hän astui sitten Kansallis-Osake-Pankin palvelukseen, toimien siinä kuolemaansa saakka. Sulo Putro kuoli v. 1929 vain 44-vuotiaana. Hänellä oli avioliitostaan kolme tytärtä. Muita jälkeläisiä Mooses Putrolla ei ole, sillä Sulo jäi hänen ainoaksi lapsekseen, ja pojan tyttärillä ei ole lapsia. Mooses Putron veljen Juuso Putron jälkeläisiä sensijaan on Suomessa lukuisia.

Mooses Putrolla oli suuri työtaakka kannettavanaan, mutta ilmeisesti hänellä myös oli suuri työkyky. Urkurin ja opettajan viran hoitamisen lisäksi hän teki paljon, suureksi osaksi palkatonta työtä Inkerinmaan ja Pietarin suomalaisten yhteisissä riennoissa. Erityisesti mainittakoon hänen työskentelynsä sanomalehden toimittajana. Hän toimitti Inkeri-lehteä, silloin ainoata Inkerin suomalaista sanomalehteä, kokonaista 20 vuotta, vuosina 1885—1905. Lehti oli perustettu v. 1884 ja sen ilmestyminen päättyi v. 1905. Lehti ilmestyi kerran viikossa.

---

* Inkinen: "Suomalainen virkamies Pietarissa". (Hist. Aikakauskirja 1962)

Toimituksen osoite oli Putron kotiosoite. Siellä otettiin vastaan tilauksia ja ilmoituksiakin. — Vaikka kaikkia Pietarin suomalaisia elähdytti ja yhdisti suomalaisuuden ylläpitäminen vieraan kansallisuuden keskuudessa, oli luonnollisesti heidänkin joukossaan eri mielipidesuuntien edustajia, kilpailua ja erimielisyyksiä, mitkä aiheuttivat yhteisen lehden toimittajalle vaikeuksia venäläisestä sensuurista johtuvien hankaluuksien lisäksi. Tämän kirjoituksen yhteydessä meillä ei ole tilaisuutta tarkemmin syventyä hänen toimintaansa sanomalehtimiehenä. — Vuonna 1888 Putro julkaisi ja toimitti omalla kustannuksellaan Inkeri-lehden liitteenä ilmestynyttä "Hengellistä lehteä". Lehti eli vain vuoden ja tuotti varmaan toimittajalleen työn lisäksi tappiota. — Pietarin suomalaisten lehtenä ilmestyi v. 1906 "Uusi Inkeri", v:sta 1908 vuoteen 1917 jälleen "Inkeri", vuosina 1907—1918 "Neva".

Pietarin suomalaisten yhdistystoiminnassa Mooses Putro oli aktiivisesti mukana. Hyväntekeväisyysseurassa hän toimi sen perustamisesta lähtien. Kun "Alku" raittiusseura 1880-luvulla aloitteli toimintaansa, pyydettiin Mooses Putroa mukaan. Vuoden hän toimi puheenjohtajanakin. Pian hän tosin pyysi vapautusta muiden tehtäviensä vuoksi, mutta säilytti aina hyvät suhteet tähänkin seuraan. M.m. "Inkeri"-lehden palstat olivat aina avoinna "Alku"seuran toimihenkilöiden kirjoituksille ja Putron kuoro esiintyi "Alku"seuran juhlissa. Muutamia vuosia myöhemmin perustetun raittiusyhdistys "Inkerin" toimintaan hänen nimensä liittyy kiinteästi. Palaamme siihen luvussa „Säveltäjänä ja kuoronjohtajana". — Sanalla sanoen kaikissa Pietarin suomalaisten riennoissa häntä tarvittiin, ja usein hän niissä kohtasi samoja ihmisiä, sillä olosuhteista johtuen näiden rientojen johto muodosti verraten suppean piirin. Mooses Putron kaltainen hieno ja sovinnollinen persoonallisuus nautti kunnioitusta kaikkialla.

Sanomattakin on selvää, että pienen kielellisen vähemmistön sivistystyö suurkaupungissa kohtasi suuria vaikeuksia. Kauan oli haaveena ollut oman suomenkielisen oppikoulun aikaansaaminen. Aloitettiin varovasti ja vaatimattomasti, muodostamalla v. 1905 Pietarin Suomalainen Yhteiskoulu n.s. ylemmän kirkkokoulun kahdesta ylimmästä luokasta. Niihin sitten lisättiin joka vuosi luokka kerrallaan, kuten yksityisten oppikoulujen perustaminen yleensäkin on käynyt. Tämän kirjoittajan isä kuului alusta alkaen koulun kannatusyhdistyksen johtokuntaan. Isäni papereiden joukossa on säilynyt kiintoisa, Mooses Putron Taipalsaarella 4. p. elokuuta 1908 päiväämä kirje. Kirje on osoitettu kesähuvilallemme Uudenkirkon (myöhemmin tämä osa Uuttakirkkoa muodosti Kanneljärven pitäjän) Liikolan kylään.

"K. H. K. Suominen.

Ensi sunnuntaina t.k. 9. (heinäk. 27) p:nä kello 1 koetan saada Y. K. Kannattajayhdistyksen johtokunnan jäseniä kokoukseen kirkkokoululle, niin mon-

ta kuin saatavissa on. Pitäisi neuvotella ja päättää valtioavun anomusasioista y.m.

Viime kokouksen jälkeen on Venäjän johtava suunta kääntynyt jyrkästi kaikkia pikkukansallisuuksien itsenäisyyspyrintöjä vastaan, joten luvan saanti 8-luokkaisen yhteiskoulumme perustamiseen näyttää kokonaan arveluttavalta. Anomustakaan ei ole tullut annetuksi, kun ne henkilöt, joidenka tehtäväksi se jätettiin, ovat olleet poissa Pietarista — Tynni* kylpyreisulla Naantalissa, Peusa* Savonlinnassa. — Nyt näyttää minusta — ja samaa mieltä olivat myös kamr. Tiainen* ja herra Taivainen*, joita onnistuin Pietarissa tapaamaan — että olisi parasta jättää sen tapainen anomus toistaaksi antamatta, ettei herätettäisi venäläisten viranomaisten huomiota meidän kouluhommaamme laisinkaan. Sillä jos yhteiskoulukysymys, mikä tietysti uutuutensa takia täytyisi mennä aina korkeimpaan paikkaan saakka, tulee ratkaistavaksi, tulee silloin nykyinenkin yhteiskoulumme kaikenlaisten tiedustelujen alaiseksi. Ja kun ei sillä mitään vahvistusta ole, saattaisi käydä niinkin, että koko koulu lakkautettaisiin, siksi kun asia korkeimmassa paikassa ratkaistaan — ja siihen menee aikoja, se on varma.

K.h. Hakkarainen on sitä mieltä, että toistaaksi ei 5-luokkaiselle yhteiskoululle ruveta lupaa hankkimaan — juuri yllämainitunlaisista arveluista — vaan annetaan koulun toimia kaikessa hiljaisuudessa, jonkun verran muka laajennettuna kirkkokouluna, enempää huomiota herättämättä. Myöskin toivoo hän uudelta senaatilta saatavan tarvittavan valtioavun — niinkuin lisäyksenä entiselle — jos kysymystä ei nosteta uudelleen eduskunnassa. Sellainen valtionapu ei herättäisi niin suurta huomiota venäläisissä piireissä.

Jos ette voisi saapua sunnuntaina kokoukseen, niin olkaa hyvä ja lähettäkää siksi minulle Pietariin (Meshtshanskaja 7 kv. 6) kirjallinen lausunto, mitä mieltä olette. Onko ryhdyttävä huomiota herättäviin anomushommiin puolelle ja toiselle, tuli mitä tuli, vai annetaanko asian toistaaksi levätä ja pidetään se mikä meillä on? — Tämän ohessa huomautan, että luutn. Pohjanheimo kehottaa antamaan anomukset.

Tervehdys meiltä Teille.
M. Putro."

Tämä Putron persoonallisella käsialalla kirjoitettu kirje (samana päivänä hän kirjoitti muuten suunnilleen samansisältöisen kirjeen myös opettaja Aatu Haltsoselle) antaa lyhyydestään huolimatta harvinaisen monipuolisen tilannekuvan. V:n 1905 kapinan ja suurlakon seuraukset sekä Venäjällä että varsinkin Suomessa olivat merkitykselliset. Entisten valtiopäivien sijalle Suomi oli saanut yleisillä ja yhtäläisillä vaaleilla valittavan yksikamarisen eduskunnan, ja ensimmäisenä Euroopassa Suomen naisetkin olivat saaneet äänioikeuden. Venäläismieliset senaattorit oli erotettu ja suomalaisia nimitetty heidän sijaansa. (Tämä viimemainittu etu oli kuitenkin tilapäinen, kuten tiedämme.) Venäjälläkin olivat vapaammat tuulet alkaneet puhaltaa. Mutta, kuten Putron kirjeestä selviää, jo v. 1908 taantumukselliset voimat olivat jälleen pääs-

* maisteri Kaapre Tynni, tukkukauppias Jonas Peusa, kamreeri Frans Tiainen, kultaseppämestari Antti Taivainen

seet valtaan. Keskellä kesää, Putron itsensä ja muiden yhteiskoulun kannatusyhdistyksen jäsenten ollessa kesälomillaan, "viime (s.o. kannatusyhdistyksen johtokunnan) kokouksen jälkeen" oli "Venäjän johtava suunta kääntynyt jyrkästi pikkukansallisuuksien itsenäisyyspyrkimyksiä vastaan", joten oli hyvä, että ne, joiden oli pitänyt jättää anomus 8-luokkaisen yhteiskoulun perustamiseksi, olivat olleet poissa Pietarista, lomilla Suomessa. (Sangen yleisesti Pietarin suomalaiset, joilla siihen vain oli mahdollisuuksia, viettivät kesänsä Suomessa.) Nyt oli Suomalaisen Yhteiskoulun asioita ajettava aivan toisin kuin oli suunniteltu. Mistään 8-luokkaisen yhteiskoulun perustamisesta ei puhuttaisi. Jatkettaisiin vain ikäänkuin laajennettuna kirkkokouluna. Ei myöskään tehtäisi Suomen eduskunnalle valtioapuanomusta. Suomen senaatti oli jo vuosikymmeniä myöntänyt Pietarin suomalaiselle kirkkokoululle 1.000 ruplan vuotuisen avustuksen. Nyt olisi "uudelta" senaatilta huomiota herättämättä pyydettävä valtionapua "ikäänkuin lisäyksenä entiselle".

Näin taitavasti oli siis Pietarin suomalaisten asioissa luovittava poliittisten suhdanteiden vaihdellessa. Pietarin suomalaisissa lehdissä käsitellään samoihin aikoihin laajasti yhteiskoulun uudelleenjärjestely- ja valtionapuasioista, ja niissä esiintyy toiveikkuutta suuremman valtionavun saamisesta. Mutta sille kannalle, jota Putro kirjeessään esittää, asiat tietääkseni jäivät koko Pietarin Suomalaisen Yhteiskoulun toiminnan ajaksi, mikä päättyi keväällä 1918. Koulu toimi loppuun saakka 7-luokkaisena. Oppilaat suorittivat kahdeksannen luokan jossakin suomalaisessa koulussa, Terijoen, Viipurin, Kouvolan, jopa Kajaanin kouluissa, valmistuen sieltä ylioppilaiksi. Suomesta saatu valtionapu ei lisääntynyt, vaan pysyi samana 1.000 ruplana, minkä merkitys tietysti koulun menojen lisääntyessä väheni vähenemistään.*

Antti Inkinen mainitsee ansiokkaassa tutkimuksessaan, että hänen tietämänsä mukaan "Pietarin suomalaisen yhteiskoulun vuosikertomuksia on julkaistu painosta ainakin kuudelta lukuvuodelta, syksystä 1911 kevääseen 1917". Kalevi Kajavalla on julkaistessaan v. 1965 kirjoituksensa "Pietarin suomalaisesta yhteiskoulusta" ilmeisesti ollut käytettävänään myös lukuvuoden 1910—1911 vuosikertomus, mutta ei aikaisempia. Tämän kirjoittaja, joka oli yhteiskoulun I luokan oppilaana lukuvuoden 1909—1910, on kuitenkin uskollisesti säilyttänyt tämän vuoden vuosikertomuksen. Siinä ei mikään viittaa siihen, että se olisi laatuaan ensimmäinen, joten saattaa vielä löytyä jokin vanhempikin. (Nyttemmin olen luovuttanut mainitun vuosikertomuksen Helsingin yliopiston kirjastolle.) Koska painetuissa lähteissä tätä vuosikertomusta siis ei ole mainittu, liitän tähän koulun toimintaa valaisevina tiedot koulun tuloista ja menoista mainittuna vuonna.

---

* Antti Inkinen: Suomalainen koululaitos Pietarissa, siv. 125

Tulot:	Rupl.kop.
Koulumaksuja	10.686:50
Kirkonvaroja	8.677:27
Kannattajayhdistykseltä	2.400:—
Suomen valtiolta	1.000:—
Juhlasalin vuokraa	920:50
Suomen rautat. raittiusseuralta	25:—
Yhteensä	23.709:27

Vähäinen oli tosiaan Suomen valtionavustus vieraalla maaperällä suomalaisuutta ylläpitävälle oppikoululle.

Saman vuoden menot:	Rupl.Kop.
Palkat	16.262:—
Vuokra, puut ja valo	5.872:85
Kunnossapito	1.150:81
Koulutarpeita	423:61
Yhteensä	23.709:27

Koulu toimi suomalaisen kirkon omistamassa rakennuksessa, joten osan avustuksestaan kirkko sai vuokrana takaisin. Varmaankin vuokra silti oli laskettu kohtuulliseksi, koska samaan summaan sisältyy myös lämpö ja valo.

Koulumaksut olivat olosuhteista johtuen suhteellisen korkeat. Varattomille oli kuitenkin 10 % vapaaoppilaspaikkoja ja eräitten lahjoitusten turvin (m.m. Hyväntekeväisyysseuran ja ”Alku” raittiusseuran) stipendirahastoja.

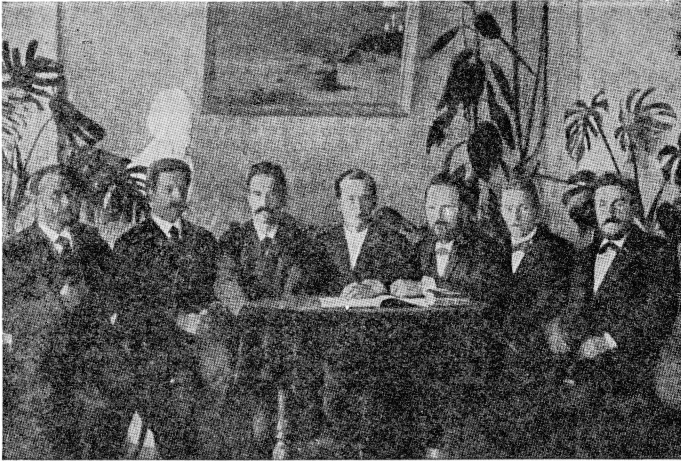
IV Säveltäjänä ja kuoronjohtajana

Niin merkittävä kuin Putron panos Pietarin suomalaisten yhteisissä riennoissa olikin, oli siellä samanaikaisesti muitakin, jotka tuloksekkaasti toimivat sosiaalisen ja sivistystyön saroilla. Mutta vielä on käsittelemättä tärkein osa Putron elämäntyöstä, jossa hän Inkerin suomalaisten keskuudessa oli vertaansa vailla, vaikka heidän joukossaan oli toisiakin huomattavia musiikkimiehiä: hänen toimintansa säveltäjänä ja kuoronjohtajana.

Vuonna 1879 ilmestyi hänen ensimmäinen laulukokoelmansa. Sen nimi oli: ”Vanhaa ja uutta Suomalaisen Laulun Harrastajille. I vihko. 20 seka-köörille sovitettua laulua. Toimittanut ja kustantanut M. Putronen. Pietarissa A. Büttnerillä.” Sen 20 laulusta 9 on Putron itsensä säveltämää, lisäksi on kaksi Suomalaisen Virsikirjan virttä ja Kleinnimisen säveltäjän Motetti, jotka Putro on sovittanut sekakuorolle. Kokoelma alkaa Paciuksen Maamme-laululla, siinä on Mendelssohn—Bartoldyn, Haydnin, Händelin, Linsénin, Gaden ja Schubertin sävellyksiä. Putron omia sävellyksiä ovat ensinnäkin kolme hengellistä laulua: ”Riennä sieluni” (Riennä sielun, riennä taivohon, siellä ijäinen sun kotos on), ”Rukous” (Eteesi huokaukseni suo tulla, Jeesukseni) ja toinen ”Rukous” (sanat, jotka alkavat: Hoida meitä paimenemme, on ilmoitettu mukaelmaksi) sekä kuusi ”maallista” laulua: ”Sydämen myrsky”, ”Hän lauloi”, ”Havaintoja”, ”Orpo”, ”Laula vaan” ja ”Tuiskussa” (sanat N. Karin.) Sanatkin ovat kaikesta päättäen Mooses Putron kaikissa muissa paitsi kahdessa, joista on toisin mainittu. ”Sydämen myrsky” on kuin tuskaisesta rinnasta puristunut huudahdus. Se osoittaa, ettei Mooses Putronkaan tyynen pinnan alla aina vallinnut rauha. ”Havaintoja” on raikas, vanhanaikaisen viehättävä rakkauslaulu. Se on julkaistu myös aikoinaan Suomessa erittäin tunnetussa kokoelmassa ”Sävelistö. Kaikuja laulustamme. Sekaäänisiä laulelmia. Suomen Nuorisolle toimittanut Taavi Hahl’, sen toisessa vihossa (Helsingin yliopiston kirjastossa on sen toinen painos, ilm. 1901).

Putro lähetti kokoelmansa arvosteltavaksi Suomeen Kirjalliseen Kuukauslehteen, jossa (vuosikerta 1879, siv. 167—168) nimimerkki R.L. siitä kirjoitti. Nimimerkin takana on Jaakko Rafael Laethen, joka oli ammatiltaan pankinjohtaja, mutta on julkaissut joukon kuorosävellyksiä. Niistä on jäänyt elämään Kiven sanoihin sävelletty ”Keinu”. Laethen oli synt. 1845, kirjoittaessaan siis 34-vuotias, vain 3 vuotta Putroa vanhempi. Hän esittää laajoja yleisiä mietelmiä musiikista, myöntäen itsekin poikkeavansa asiasta, mutta tekevänsä sen siksi, ”että tehtäviemme muistutusten alta siinteleisi nuorta säveltäjää kohtaan suosiollinen mieli-alamme.” Hän myöntää Putron lahjakkuuden, ja muistutukset ovat peräti yksityiskohtaisia; ne saattavat koskea jotakin määrättyä tahtia tai jopa yksityistä säveltä, mikä arvostelijaa ei miellytä. ”Maamme vähävaralliset olot ja vasta alkava kultuuri eivät tähän asti ole suoneet suurta alustaa taiteelle, jonka on täytynyt melkein paljaalta kalliolta etsiä elin-einettänsä,” kirjoittaa Laethen. Sitä taustaa vastaan on tämä arvostelukin nähtävä.

Kokoelma oli siis Putron itsensä kustantama, ja silloiset olot huomioonottaen tuotti tuskin ainakaan voittoa. Putrolta ei sitten ilmestynytkään uutta kokoelmaa ennenkuin v. 1899, Putron ollessa jo yli 50-vuotias. Tämän nimi kokonaisuudessaan kuului: ”Raittiusyhdistys Inkerin laulukokoelma I. Määrätyn valikoiman mukaan toimitti M.

Raittiusyhdistys Inkerin ensimmäinen johtokunta.

Vas.: Kanttori Paavo Räikkönen, opett. Paavo Laamanen, maisteri Pietari Toikka, rovasti Juho Saarinen, opettaja Mooses Putro, kanttori J. Järveläinen, vaatturimestari Kaarlo Suominen.

Putro. Pietarissa N. Uhlin nuottipainossa Kasanskaja n:o 46." Tässä kokoelmassa ja sen syntyvaiheissa meidän on syytä viipyä kauemmin. V. 1883 katsotaan uudenaikaisen raittiusliikkeen tulleen Suomeen. Sinä vuonna ilmestyi tohtori A. A. Granfeltin kirja "Nykyajan raittiusliike", Turussa pidettiin Suomen ensimmäinen yleinen raittiuskokous ja samoihin aikoihin perustettiin ensimmäiset ehdottoman raittiuden pohjalla toimivat seurat. Turusta varsinaissuomalainen isäni sai raittiusherätyksen ja pian Pietariin muutettuaan ryhtyi puuhaamaan sikäläisten suomalaisten keskuuteen raittiusseuraa, joka jo v. 1885 perustettiin "Alku" raittiusseuran nimisenä. Isäni toimi seuran johdossa 25 vuotta, siihen saakka kun v. 1910 muutimme Helsinkiin. Tämä oli raittiusliikkeen suurta nousuaikaa. Juoppous rehotti kaikkien kansanluokkien keskuudessa, mutta varsinkin varattoman väestönosan joukossa se aiheutti suurta kurjuutta. — Pietarissa ja Inkerinmaalla suomalaisilla raittiusseuroilla oli tärkeä asema senkin vuoksi, että vaikka sensuuri ankarasti tarkkaili niidenkin toimintaa, niiden työskentelylle oli ehkä sittenkin paremmat mahdollisuudet kuin pelkästään suomalaiskansallisella yhdistystoiminnalla olisi ollut. "Alku" seura toimi Pietarissa, eri kaupunginosissa olevine alaosastoineen, sen yhteydessä oli kuoroja, soittokuntia, näytelmäyhtyeitä, kansantanhu- ja voimisteluryhmiä, se vuokrasi jopa höyrylaivoja Suomeen, aina Helsinkiin saakka tehtäviä retkiä varten.

Kuusi vuotta myöhemmin, v. 1891 perustettiin raittiusyhdistys "Inkeri", jonka toiminta suuntautui pääasiassa Inkerin maaseudulle. Tämän seuran ensimmäisestä johtokunnasta on säilynyt valokuva, jonka julkaisemme ohella.* Sekä Mooses Putro että isäni kuuluivat siihen. Raittiusyhdistys Inkerin nimi liittyy kiinteästi Inkerinmaan kuorotoimintaan.

Elok. 17—18 p:nä 1898 pidettiin Tyrössä r.y. Inkerin vuosikokous. Se oli järjestetty Suomen yleisten raittiuskokousten tapaan: se alkoi jumalanpalveluksella, vuosikokouksen lisäksi oli yleisölle esitelmätilaisuuksia keskusteluineen, iltama ja retkeilyjä. Kaksipäiväisen kokouksen osanottajien aterioinnista ja majoituksesta oli huolehdittu.

Inkeri-lehden 28. 8. 98 päivän numerossa on etusivulla kirjoitus "Tyrön kokouksen johdosta", allekirjoituksena "Tyröläiset". Se henkii kiitollisuutta siitä, että kokous järjestettiin Tyröön. Osanottajien joukossa mainitaan olleen 6 pappia ja 36 opettajaa ja lukkaria eri puolilta Inkeriä. Ainoa arvostelun kohde olivat esitelmien johdosta käydyt pitkiksi venyneet keskustelut, esitelmiä sensijaan olisi toivottu lisää, niitä olisi kuunneltu tuntikausia. Kirjoittajat kuvaavat innoittuneesti seuraavaa kohtausta:

"Tahdomme tässä kosketella vaan muutamaan ohjelmasta poikkeavaan ilahduttavaan, elämää ja rakkautta ilmaisevaan kohtaan. Opettajat olivat M. Putron johdolla köörissä laulaneet muutamia kansallislauluja ja lopettaneet ne "Nouse Inkeri" laululla. Nyt tulkitsi asessori O. Rokkanen sydämensä tunteet muutamilla sydämiin sattuvilla sanoilla, esittäen eläköön Inkerille ja suomalaiselle laululle. On mahdoton sanoilla sanoa sitä vaikutusta, mikä nyt seurasi: läksi huuto lämminneistä rinnoista, tunteitten tulva, jonka uskoi taivaasen yleneväksi, kuuluvaksi."

Tämän jälkeen kirjoituksessa kerrotaan, että Keski-Inkerin opettajaköörі oli ed. päivänä laulanut Venjoella, mutta ehtivät vielä Tyrön iltamaan ja kaiuttivat joukon lauluja op. Suden johdolla. "Eläköön into ja veljeys Inkerin laulajien kesken!" jatkuu kirjoitus. — Kerrotaan sitten yleisön keskuudesta kuulluista kiitollisuuden ilmauksista, ja kirjoitus loppuu: "Kiitos, sydämellinen kiitos kun tulitte meille, sanovat allekirjoittaneetkin

Tyröläiset."

Tässä samassa Tyrön kokouksessa Putro teki aloitteen yleis-inkeriläisten laulujuhlien toimeenpanemiseksi. Alustus oli innostava ja vallitsevien olojen pohjalle rakennettu. Seuranneessa keskustelussa sitä kannatettiin yksimielisesti. Katsottiin, että juhlat helpommin voitaisiin järjestää ja lupa kuvernööriltä anoa r.y. Inkerin nimissä ja laulujuhlat ja r.y. Inkerin vuosikokous pitää toistensa yhteydessä. Tarkoitukseen kerättäisiin varoja, ja r.y. Inkerin puolesta luvattiin kärsiä tappio, jos

* Kuva julkaistu m.m. Inkerin Liiton 10-vuotisjulkaisussa v. 1932, siv. 27

vastoin luuloa sellaista tulisi. Puheenvuoroja käyttivät m.m. maisteri Toikka, opettaja ja kanttori Räikköset, op. Parkkinen, kirkkoherra Eisen ja ensimmäiseksi asessori Rokkanen, joka "selitti, väärinkäsitysten välttämiseksi, kansalle, että Jumalaa ylistetään ei vaan virsilaululla, mutta myös kaikella sydäntä ja henkeä jalostavalla ja yleviin pyrintöihin innostavalla laululla." Nämä kunnioitetun hengenmiehen sanat olivat varmasti paikallaan.

Lokakuussa oltiin jo niin pitkällä, että "Inkerin" 16. 10. 1898 numerossa voitiin julkaista harjoitettavien laulujen nimet. Niitä oli 22 sekakuorolle, 11 mieskuorolle ja 13 yksiäänisiä. Tarkoituksena oli tarjota valinnan varaa alkaville ja pitemmälle kehittyneille kuoroille, ja yksiäänisiä saisi koko yleisö laulaa. Kunkin laulun kohdalla oli merkintä, mistä kokoelmasta se löytyi. Eräiden kohdalla sanottiin: "Julaistaan painosta", ja luettelon lopussa kerrottiin: "Laulut julaistaan huokeahintaisessa lauluvihkosessa, jonka pitäisi valmistua painosta ennen joulua." Tämä vihko oli juuri tuo "Raittiusyhdistys Inkerin laulukokoelma I" Se ilmestyi kuitenkin vasta seuraavan vuoden alussa, sillä siihen on venäjänkielellä painettu: "Sensuurin hyväksymä Pietarissa 28. p:nä tammikuuta 1899."

Edellä selostetussa "Tyröläisten" kirjoituksessa kerrottiin "Nouse Inkeri"-laulun esitystä seuranneesta sanoin kuvaamattomasta innostuksesta. Kirjoituksesta päätellen laulu oli yleisesti tunnettu. Antti Tiittanen ("Inkeri" kirja, ilm. 1922) sanoo sen sävelletyksiä v. 1888. Klemetti mainitsee sen sävelletyksi jo v. 1882. M.m. T. Leini kertoo, että se esitettiin ensi kerran Kolppanan seminaarin 25-vuotisjuhlassa v. 1888. Se oli alkuaan mieskuorolle sävelletty; olihan Kolppanan seminaari paria viimeistä vuottaan lukuunottamatta miesseminaari. Se tunnettiin ja sitä laulettiin Nouse Inkeri-nimellä.

Mutta nyt tapahtuu muutos. Inkerissä 16. 10. 1898 olevassa lauluhuettelossa se esiintyy nimellä "Nouse kansani". Ja kun Inkerin laulukokoelma vuoden 1899 alussa ilmestyy, näkyvät sensuurin jäljet juuri tuossa laulussa. Neljässä paikassa, kaksi kertaa mieskuorolaulussa ja kaksi kertaa sekakuorolaulussa (sillä kokoelmassa laulu on molemmissa muodoissa), on paksu musta viiva, joka peittää Inkeri-sanan. Sen tilalle nuottiviivaston alapuolelle on painettu sana "kansani". Vaikuttaa siltä, että nuotit ainakin osittain olivat painettavassa kunnossa jo lokakuussa, ja ehkäpä juuri sensuurin syytä oli osittain, että kokoelma ilmestyi jonkin verran myöhemmin kuin oli tarkoitus. — Mistä tämä muutos? Kaikesta päättäen laulua siihen saakka oli esitetty vain käsikirjoituksista tai monisteista, eikä se ollut herättänyt venäläisten piirien huomiota. Kun sille pyydettiin painatuslupa, oli asia toinen. Aikakin oli toinen. Voimakas venäläistyttämiskausi oli alkanut. Suomessakin oli tultu n.s. sortovuosiin. Kuuluisa Helmikuun manifesti julkaistiin helmikuussa v. 1899. (Kts. nuottiliitteet siv. 46—47!)

Tässä v. 1899 ilmestyneessä kokoelmassa on "Nouse kansani" laulusta vain ensimmäinen säkeistö, jonka sanat ovat Putron omat. Toinen tunnettu inkeriläinen kulttuuripersoonallisuus, opettaja Paavo Räikkönen on kirjoittanut lauluun toisen säkeistön, joka ajatuskulultaan saumattomasti liittyy edelliseen. Mutta syventykäämme nyt ensimmäiseen, alkuperäiseen säkeistöön: "Nouse, Inkeri, jo herää työhön, aamun koi jo sulle heijastaa." Voimme mielessämme kuvitella Putron ajatukset näitä herkkiä sanoja ja niihin liittyvää kaunista sävelmää sepitettäessä. Hänellä oli mielessään lapsuuden aika, joka sittenkin oli maaorjuuden aikaa. Mielessä oli Kolppanan seminaarin vaatimaton alku, joka kuitenkin merkitsi suurenmoista saavutusta silloisessa Inkerissä. Hän oli tosiaan elänyt ja kasvanut ja nähnyt Inkerin kansan nousun, sen kohoavan sivistyksen, sen taloudellisen vaurastumisen noiden 25 vuoden aikana. Oli levinnyt valoa Inkerin kansan yöhön. Aamun sätehissä väikkyen toivo alkoi herätä sen lasten sydämissä. Miten kauniisti hän kuvaakaan tuota arkaa aamun heräämistä ja yön väistymistä! Ei ole läheskään vielä täysi päivä, aamu ja toivo ovat vasta heräämässä. Mutta nyt ei saa vain tuudittautua tunnelmiin, nyt on hetki lyönyt, nyt on tehtävä **työtä.**

"Nouse Inkeri" laulussa ei ole mitään sotaista, ei katkeruutta kärsityistä vääryyksistä, vain iloa siitä, että yö on päättynyt ja työn ja toivon aika alkanut. Mutta julkaistessaan laulunsa Putro sai jälleen muistutuksen siitä, miten ahtaissa rajoissa edelleen elettiin. Itse laulun sisältö oli niin vaaraton, ettei siihen sensuurikaan voinut puuttua, mutta pieninkin viittaus kansallishenkeen, sana "Inkeri", piti pyyhkiä pois.

Professori Klemetti sanoo "Nouse Inkeristä" sävellyksenä, että kun Fredrik Pacius perusti Maamme-laulun sävelmän vanhaan koeteltuun saksalaiseen ylioppilaslauluun ("On paavin elo ihanaa"), niin Putrolla ei ollut mitään, mihin nojata. "Sitä merkittävämpää on, että sepitteestä on sittenkin tullut varsin laatuunkäypä, mutta onpa teksti myös hyvä, se pitää sepittäjänsä oikealla polulla, joka johti "Nouse Inkerin" kohottavaan loppuun".

Me inkeriläiset saamme olla ylpeitä siitä, että kansallislaulumme on kokonaan omien miestemme työtä, toisin kuin monen muun kansan, muun muassa Suomen kansallislaulun. En malta olla kertomatta pientä muistelmaa. Terijoella oli v. 1925 inkeriläiset kesäjuhlat, joissa tietysti laulettiin "Nouse Inkeri" Vieressäni seisoi muuan suomalainen, joka kysyi minulta: "Kaunis laulu, kuka sen on suomentanut?" Monet suomalaisethan vielä nykyäänkin kuvittelevat Inkerin suomalaisia heimokansaksi, jonka kieli suuresti poikkeaa suomenkielestä. Tämä antoi minulle aiheen kirjoittaa silloiseen "Inkeri" lehteen 1. 10. 1925 hiukan ilkeämielisen pakinan, jonka otsakkeeni oli: "Kuka sen on suomentanut?" Kerroin siinä, että olisi tehnyt mieli sanoa kyselijälle, sitten kun Maamme laulua laulettiin: "Kaunis laulu, kenenkähän

suomennos se nyt onkaan Runebergin ruotsinkielisestä runosta? Ja eikö säveltäjä ollut alkuaan saksalainen Pacius, joka siinä on mukaillut humoristista saksalaista ylioppilaslaulua?" Nämä yleisesti tunnetut tosiasiathan eivät vähennä Maamme-laulun arvoa. Sen ovat pyhittäneet toistasataa vuotta, joiden aikana se on tulkinnut tunteitamme niin hyvinä kuin pahoina päivinä. Päinvastoin pidän puolestani miltei etuna, että se on alkujaan kirjoitettu ruotsiksi. Täten tuntevat sen läheisesti omakseen niin maamme suomen- kuin ruotsinkielisetkin.

"Nouse Inkeri" oli siis sävelletty mieskuorolle ja sekakuorolle. Nykyään sitä lauletaan enimmäkseen yksiäänisenä yhteislauluna. Mutta olisipa toivottavaa, että se vielä joskus saataisiin kuulla hyvän, suuren mieskuoron tai sekakuoron esittämänä.

Raitt.yhd. Inkerin ensimmäiseen laulukokoelmaan Putro oli ottanut mukaan "Vanhaa ja uutta" kokoelmastaan laulut "Hoida meitä paimenemme", "Sydämen myrsky", "Laula vaan" ja "Hän lauloi". Kaikkiaan vihossa on 31 laulua, aluksi virsiä ja hengellisiä lauluja, Venäjän kansallislaulu Boshe tsarja hrani (Jumala varjelkoon tsaaria) venäjäksi, Maamme laulu ja muita eri säveltäjien lauluja suomeksi.

Inkerin ensimmäiset yleiset laulujuhlat olivat Skuoritsassa v. 1899, toiset Tuutarin Äijönmäellä v. 1901, kolmannet Venjoella v. 1903, neljännet Tyrössä v. 1908, viidennet Keltossa v. 1910 ja kuudennet ja viimeiset Kolppanassa v. 1913, Kolppanan seminaarin 50-vuotisjuhlien yhteydessä. Kuorolaulajia näissä juhlissa oli sadoittain, yleisöä tuhansittain. Kaikissa niissä Putrolla oli keskeinen asema ja niiden merkitys Inkerin suomalaisten yhteishengen ylläpitäjänä oli erinomaisen suuri.

R.Y. Inkerin laulukokoelma II, niinikään Putron toimittama, ilmestyi kuuden vuoden kuluttua, v. 1905, tällä kertaa Werner Söderström Oy:n kirjapainossa Porvoossa. Siinä on kaksi uutta Putron hengellistä laulua, "Sinun tykösi Herra, ylennän minä sieluni" ja "Onko sun sielussas valo?". "Vanhaa ja uutta" kokoelmasta on tähän otettu Putron laulu "Orpo". Kokoelmassa on sekakuorolaulujen lisäksi osastot myös mieskuoroille ja naiskuoroille, mitkä osoittavat kuorotoiminnan kasvaneen ja monipuolistuneen kuluneina vuosina. Naiskuoroille Putro on sovittanut (pikemmin säveltänyt) inkeriläiseen kansanlauluun perustuvan viehättävän laulun "Minä tyttö". Mieskuoroa varten on Putron komea "Nyt laulain kättä lyömme". Se alkaa sanoin: "On aika kylvön ja keväimen" ja loppuu: "Meill yks on toivo, luottamus ja yks on lempi, rakkaus, ja yks, jota lempiä saamme, se armas on tää kotimaamme".

Miesäänille Putro on sovittanut "J. V. Tenkasen mukaan" suomalaisen kansansävelmän "Tuuli se puhaltaa ja tammenoksat taipuu". Lisäksi vihossa tietysti on suuri joukko muiden säveltäjien lauluja. Saa sen vaikutelman, että kuorotyö on vilkkaimmillaan, aina uusia

lauluja tarvitaan ja Putro tietää, mille ja mihin pystyville kuoroille hän säveltää ja että sävellykset eivät jää mykkinä vihkoihin unohtumaan.

Sarjan kolmannen vihon nimi on kokonaisuudessaan: "Raittiusyhdistys Inkerin laulukokoelma III. Toimitti M. Putro. Pietarissa, G. Schmidtin nuottipaino. Ism. p. 4 r. n:o 20." Vuosilukua ei ole, mutta vihon on täytynyt ilmestyä joitakin vuosia v:n 1905 jälkeen, viimeistään v. 1913. Vihossa kuvastuu jälleen huima askel eteenpäin Inkerin kuoromusiikin kehityksen tiellä, sillä tässä miltei kaikki laulut ovat inkeriläisten säveltämiä. Ensimmäisenä on Putron "Aamu", yli kuusi sivua pitkä sävellys, onnellisena hetkenä, varmaan kauniina kesäaamuna syntynsä saanut, sävelmä ja sanat (nekin Putron) toisiaan innoittaen. Professori Klemetti sanoo siitä: "Se on kaikin puolin käyttökelpoinen, sävelmältä sujuva, muodollisesti riittävä ja kuorokaiulta oivallinen sepite, Mendelssohnin mittavampien kuorolaulelmien rinnalle asetettava." Felix Mendelssohn-Bartoldyyn, tähän maailmankuuluun säveltäjään Klemetti muussakin yhteydessä vertaa Mooses Putroa. Seuraavina vihossa ovat: "Kuule viljoi veljyeni", säv. J. Susi, "Raittiuslaulu", M. Susi, "Nuori mieli", M. Susi, "Toukokuun laulu", J. Pentikäinen, "Nuku", A. Koski, "Vaivaiskuusi", A. Koski, "Ruusuni", T. Hirvonen. Sitten jälleen M. Putro (sanat ja sävel): "Aalloilla". Tätä laulua on vuosikymmeniä jatkuvasti laulettu inkeriläisten tilaisuuksissa, yhteislauluna, kuorolauluna, yksinlauluna. Viimeisenä on J. Pentikäisen "Saaristopolska"

Leini mainitsee kirjoituksessaan ("Inkeril. Viesti" v. 1962), että Putro olisi julkaissut kuusi kuorolauluvihkoa Inkerin laulujuhlille vuosina 1899—1913. Saattaa olla, että jonkinlainen, ehkä monistettu vihko ilmestyi kuhunkin kuuteen laulujuhlaan. Mutta kuten edelläolevasta käy selville, varsinaisia r.y. Inkerin laulukokoelmia ilmestyi vain kolme. Muut kirjoittajat (m.m. Juuso Mustonen) mainitsevatkin kolme vihkoa.

Kuorolaulua oli Inkerinmaalla harjoitettu jo aikaisemmin, rovasti A. J. Piispasen 1860-luvulla pantua sen alulle aluksi Järvisaaren ja Markkovan naapuripitäjissä. Mutta vasta sen jälkeen kun Putro perusti Pietarin Suomalaisen Lauluseuran ja yleisinkeriläisiä laulujuhlia ruvettiin pitämään, alkoi kuorolaulun varsinainen kukoistuskausi. Aluksi Pietarin kuoro toimi mieskuorona, mutta jo pari vuotta toiminnan alkamisesta siinä oli niin paljon naislaulajiakin, että saatettiin muodostaa sekakuoro. Laulajien taidon ja hyvän koulutuksen todistuksena on sekin, että yhtaikaa olivat toiminnassa kaikki kolme kuoromuotoa, mieskuoro, naiskuoro ja sekakuoro. Parhaina aikoina yhteinen jäsenmäärä oli noin 80. "Uutteran ja lahjakkaan johtajansa käsissä Pietarin Suomalainen Lauluseura kehittyi hyvin pian kuoroksi, jonka vertaista toista ei Inkerissä ole nähty"* Kuoro vieraili myös Suomessa, levittäen

Pietarin Suomalainen Lauluseura

luultavasti 1880-luvulla. Keskellä istumassa kuoron johtaja Mooses Putro vielä tummatukkaisena. Tässä vaiheessa mieskuorona alkaneessa kuorossa miehiä oli vielä naisiin verrattuna kaksinkertainen määrä. — Kuvan luovutti Kansallismuseolle Yrjö Ritvola, jonka täti Maria Häkkänen oli Lauluseuran jäsen. — Suomen Kansallismuseo.

tietoa siitä, että myös Rajajoen eteläpuolella suomalainen laulu kukoisti. V. 1889 se oli mukana Suomen yleisillä laulujuhlilla Viipurissa, v. 1891 Kuopiossa ja v. 1908 taas Viipurissa, missä se sai ensimmäisen palkinnon.* (Art. Malin mainitsee "Kansallisessa elämäkerrastossa", että I palkinto olisi saatu v. 1889, mutta se lienee erehdys.) Tällainen kuoro oli esikuvana muille, ja Kolppanan seminaarissa kasvatuksensa saaneet opettajat uurastivat eri tahoilla Inkerinmaata kuorolaulun hyväksi. Ilmankos professori Väinö Salminen kertoo, kuinka häneen teki syvän vaikutuksen, kun hän inkeriläisissä kylissä saattoi kuulla miesjoukon opettajansa johdolla kajahduttavan "koko ohjelman samoja lauluja kuin meidän ylioppilaslaulajamme."**

Mainittakoon muuten, että myös "Alku" seuran sekakuoron, jota silloin johti rouva Olga Forstén, osaksi tuli kunnia saavuttaa ensimmäinen palkinto Suomen yleisillä laulujuhlilla, mikä tapahtui Mikkelissä v. 1897.

Pietarin Suomalaisen Lauluseuran toimintaan liittyy pieni hauska julkaisu: "Satu kauniista Melusiinesta. Sooloille, köörille ja orkesterille säveltänyt Heinrich Hofmann. Runoillut Wilhelm Osterwald. Suomentanut Mooses Putro." Ilmest. v. 1896. Tämä kaksinäytöksinen ooppera on vanha tarina vedenneidosta (tässä nimeltään Melusiine), johon mies (kreivi Raimund) rakastuu ja joka koituu hänen tuhokseen. Oopperan lopussa Raimund kuolee ja Melusiine katoaa aaltoihin vedenneitojen seurassa murehtimaan rakkauttaan. — Oopperassa on vedenneitojen naisäänisiä kuoroja, Raimundin metsästäjätovereiden mieskuoroja, Raimundin ja Melusiinen lemmenduettoja ja useita muita oopperan eri henkilöiden soolo-osia.

Saksalainen "Petri" laulukuoro oli esittänyt oopperan muutamia vuosia aikaisemmin. Putro oli nähtävästi mieltynyt siihen ja pitänyt sitä sopivana tehtävänä omalle kuorolleen, ja niinpä hän suomensi sen saksankielestä ja ryhtyi tähän suuryritykseen. Huhtikuun 7. p:nä 1896 se esitettiin suuressa Pavlovan juhlasalissa. Kun tarpeeksi hyvää suomalaista laulajatarta ei ollut, esitti Melusiinen osan — saksaksi — laulajatar rva Glinskaja Falkman-Maxschulz (otaksuttavasti sama, joka oli laulanut osan Petri-kuoron esityksessä), mutta kreivi Raimundin osaan oli saatu suomalainen esittäjä, "ansaittua suosiota saavuttanut", "tunnettu laulajamme herra A. F. Silén". (A. F. Silén oli muuten ylemmän kirkkokoulun matematiikanopettaja.) Orkesterisäestystä ei tietysti voitu ajatella, oopperan säesti pianisti F. Grieben. — Oopperan lisäksi ohjelmassa oli Kust. Killisen yksinäytöksinen huvinäytelmä "Puijolla" ja lopuksi tanssia. Iltama alkoi klo 8 i.p. ja päättyi klo 3

* "Lauluseurojen synty ja kehitys Inkerissä". Aikakauslehti "Inkeri" 15. 12. 1942 n:o 25

** Väinö Salminen: Suomalainen Inkeri, siv. 39

yöllä. Pääsylipuista kalleimmat maksoivat 2 ruplaa 10 kop. (lähes 6 kultamarkkaa), 1 r. 60 kop., 1 r. 10 kop. ja halvimmat 80 kop. Tekstikirjaa (juuri tuota Putron suomennosta), jonka avulla oopperan seuraaminen kävisi helpommin päinsä, sai ostaa kassasta 15 kopekalla kpl. — Oopperan päätyttyä yleisö oli haltioissaan. Esiinhuudoista ei tahtonut tulla loppuakaan. Yleisöä oli lähes täysi huone, mutta suurista menoista johtuen "aineellinen tulos ei ollut suinkaan loistava". Sitä ei odotettukaan, kirjoittaa "Inkeri" lehti. Tarkoituksena oli antaa yleisölle tilaisuus tutustua (tavallisia kuorolauluja) "suurempien sävelteosten ihanuuksiin" ja "taattujen voimien avustuksella" tarjota "kuulijoille arvokasta taidenautintoa" ja siten edelleen edistää musiikin harrastusta.

Tämän pienen intermezzon jälkeen palaamme jälleen vakavampiin aiheisiin.

V. 1906 ilmestyy Mooses Putron urkurin ammattiin liittyvä arvokas ja suuritöinen teos: "Sävelmistö Venäjän keisarikunnan evankelisluterilaisten seurakuntain Suomalaiseen Kirkkokäsikirjaan. Toimitti M. Putro. Pietarin Suomalaisen P. Marian kirkon urkuri." Kirja ilmestyi Porvoossa Werner Söderström oy:n kirjapainossa. Alkulauseessaan Putro ilmoittaa, että sävelmistön julkaisemisen on tehnyt välttämättömäksi v. 1900 ilmestynyt uusi "Kirkko-Käsikirja Venäjän Evankelis-Luterilaisille seurakunnille." Suurimmalla kiireellä hän silloin joutui muodostelemaan ja sovittelemaan siihen tarvittavat sävelmät oman seurakunnan käyttöön, ja sittemmin niitä oli häneltä pyydetty muihinkin Inkerinmaan seurakuntiin. Tähän kiireessä tehtyyn työhön säveltäjä itse ei ollut tyytyväinen, joten hän joutui sitä paljonkin muuttamaan nyt painosta ilmestyvää Sävelmistöä varten. Hän kiittää professori Homiliusta ja tohtori Ilmari Krohnia saamistaan neuvoista. "Siitä, että Sävelmistö on voinut painosta ilmestyä, tulee kiittää niitä seurakuntia, jotka ennakkotilauksella ovat taanneet painokustannuksiin tarvittavat varat.", hän kirjoittaa ja toivoo, että sävelmistöstä on hyötyä seurakuntien jumalanpalveluksien suorittamisessa. "Herra suokoon siunauksensa siihen!"

Heikki Klemetti kirjoittaa Sävelmistöstä: "Putro on säveltänyt myös maakuntansa ja koko Venäjän luterilaisille seurakunnille tarkoitetun liturgisen musiikin. Se on tietenkin paljolta suomalaisiin aineksiin perustuva, kaikki koraalit samat ja myös messusävelmistön yleisluonne — — — mutta Suomen historiallisen kirkkomusiikin tuntemattomuus ja siitä johtuva oma-aloitteisuus on luonnollisesti aiheuttanut sen, että tuloskaan ei ole merkittävämpi. Putrolta on siihen puuttunut perinteet, joita ilman tällainen yritys on ylivoimainen asia lahjakkaallekin yksilölle." Putro olisi varmaan nöyrästi myöntänyt Suomen historiallisen kirkkomusiikin pelottavan asiantuntijan arvostelun oikeaksi. (Klemetti itse on m.m. julkaissut "Suomen kirkon messusävelmät"). Valit-

taahan Putro jo alkulauseessa kiirettä, jolla hänen on täytynyt tämä suurtyö suorittaa. Mutta kukapa muukaan sitä oli tehnyt, Mooses Putro sai tehdä työnsä yksin ja alkulauseesta päätellen luultavasti palkkiotta. Hyvä kun seurakunnat takasivat ennakkotilauksillaan painatuskustannuksiin tarvittavat varat.

V. 1913 Putrolta ilmestyi jälleen upea teos: "Tervehdys Kolppanan seminaarille 50-vuotisjuhlanaan. Mieskuorosävellys. M. Putro." Se on kuusi suurikokoista sivua käsittävä, erillisenä vihkona ilmestynyt sävellys, jonka sanat myös ovat Putron. Meille inkeriläisille tulevat kyyneleet silmiin jo lukiessamme tämän laulun sanoja ja sävelmää, niin suuri rakkaus Inkerin kansaan ja sen elämälle paljon merkinneeseen "köyhään kotiin", Kolppanan seminaariin siitä huokuu. Mutta myös Klemetti, niin pohjalainen kuin onkin, antaa teokselle suuren tunnustuksen: "Varsin painava tuote on myös "Tervehdys Kolppanan seminaarille." Sen vapautta jossain määrin rajoittaa mieskuoron ääniala, mutta mitä taas tulee henkeen, joka ilmenee eloisana myöskin sen tekstissä, se pitää lukijan tai kuulijan mukana koko ajan. Keinot ovat tietenkin tässäkin yksinkertaiset. Niitä voi muodinmukainen väheksyä, mutta mitä tulee loppuvaikutukseen, Putro saa näillä keinoin saman kohottavan tunnelman syntymään kuin moni uudemman ajan sepittäjä uudemmanaikaisine keinoineen, kuoroineen, orkestereineen, vaikka tämä "tervehdys" on vain säestyksettömälle mieskuorolle sävelletty." Voisiko sen kauniimpaa tunnustusta antaa?

Professori Klemetti antaa kuitenkin suurimman arvon Putron hengellisille sävellyksille. Jo ensimmäisessä kokoelmassa "Vanhaa ja uutta" ja muissa yhteyksissä esiintyvät Putron hengelliset sävellykset saavat häneltä kiitosta. Mutta Putron painavimmat sävellykset sisältyvät Klemetin sanojen mukaan hänen kokoelmaansa "Hengellisiä lauluja sekakuorolle. M. Putro. Omalla kustannuksella. Saatavana Robert Edgrenin Kirjakaupassa. Pietari, Iso Tallikatu n:o 8." Takakannessa on merkintä: Hinta 75 kop. (2 m.)" (markkaa). Vuosilukua ei ole, mutta eri laulujen kohdalla on merkintä siitä, milloin ne on sävelletty. Siitä päättäen kokoelma on ilmestynyt aikaisintaan v. 1910. Sen lauluista professori Klemetti antaa kauneimman kiitoksensa: "Hengellisen tunnelmalaulun suorastaan helmi on vuonna 1900 sävelletty "Ole kanssamme Jeesus". Tämän laulun vilpitön, luottavainen teksti on säveltäjän oma ja sävellys kokonaisuutena kaikkein parasta, mitä tällä alalla missään saattaa tavata. Se osoittaa vakuuttavalla tavalla, että tekotyyli, soinnutus ja kaikenlainen kontrapunktinen taitoilu on toisarvoinen pääasian, runollisen sävelilmeen rinnalla. Tässä laulussa on todellinen hartaus, ei missään tavaksi tulleessa ylimalkaisessa käsitysmielessä, vaan välittömästi tunnettuna, niinkuin vain kilvoitukseen joutuneen ja sen puhtaasti voittaneen sielun ääni sanoo. Ken laulaa tämän mainitun Putron laulun, laulaa sen vakavalla sisäisellä

liikutuksella, samoin kuin sitä varmaan kuulijakuntakin kuuntelee, niinkuin tiedetään tapahtuvan jotakin erikoista kuullessa, täysin äänettömässä hiljaisuudessa."

Klemetti esittelee samasta kokoelmasta "vielä toisen erinomaisen sävellyksen, "Herra meidän Jumalamme," joka on ilmestynyt "Suomen Laulun" ohjelmistossakin." Sen yhteydessä Klemetti mainitsee professori Homiliuksen, joka, kuten edellä on selvinnyt, oli urkujensoiton opettaja Pietarin konservatoriossa ja jota Putro kiittää saamistaan neuvoista Kirkkokäsikirjan Sävelmistönsä alkulauseessa. Klemetti kirjoittaa: "Mooses Putron mainitaan olleen m.m. L. Homiliuksen oppilas Pietarissa. Kaikki kunnia Homiliukselle, hänethän on E. A. Hagfors "Lauluseppeleessään" aikoinaan Suomen silloiselle laulumaailmalle esitellyt, mutta kyllä täytyy sanoa, että myöskin Putrolle kunnia mainitun motetin tekijänä. Epäilen, olisiko Homilius itse sellaista hengen lentoa sepitteeseensä saanut kuin Putro. Meidän ei tietysti tällaistakaan tuotetta arvostellessa sovi takertua tekotyyliin, sehän on sen ajan tavanomainen. — — — — mutta kokonaisuudessa on sittenkin tuo "jokin", joka antaa sille sellaisen elämän, että motetti soi siltä kuin se ei voisi lakastua ollenkaan. Siinä on aatteellisuus, todellisen uskon ääni, sellaisen, joka ei hae yksilön kunniaa eikä mitään muuta pyydä, kuin laskea riemullisen näkemyksensä vapaasti sävelissä soimaan. Silti on kysymyksessä oleva motetti täysin taiteen hallitsema. — Kaiken kaikkiaan "Herra meidän Jumalamme" on tämän tekotyylin edustavimpia näytteitä, uskomaton inkeriläisen talonpojan tekemäksi ja kestää tyylin vaikka kuinka vaihdellessa pitkälle tulevaisuuteen."*

Edelleen Heikki Klemetti: "Simo Korpelan sanoihin v. 1909 sävelletty "Suuri olet Herra" on myöskin vapaasti lennokas motetti. Jo heti alkuaiheessa: "Maa, meri, taivas, kaikki, kaikk' on Herran" hän ilmentää näitten sanojen sisällyksen sävelinä, niinkuin vain itse raikkaan suvipäivän tuulahdus aurinkoisena aamuna. — Erikoisesti Putron polyfoniset "piu moto" osat ovat vaivattomia, johtaen johdonmukaisesti mahtaviin majesteetillisiin loppuihin." Näiden kolmen laulun lisäksi kokoelmassa on laulu "Ristin juurella", jonka sanat perustuvat Lauri Stenbäckin runoon „Tytön rukous", ja viimeisenä "Siihen mun sieluni luottaa", jonka sanat jälleen ovat Putron omat. — "Suomen Laululla" on jo perustamisestaan saakka v. 1907 ollut kunniakas tehtävä juhlistaa laulullaan valtiopäiväjumalanpalveluksia entisessä Nikolain, sitten Suurkirkossa, nykyisessä Helsingin Tuomiokirkossa. Näissä juhlallisissa tilaisuuksissa, missä maan hallitus presidenttiä myöten, diplomaattikunta ym. kutsuvieraita on läsnä, Suomen Laulu on esittänyt Putron hengellisiä lauluja. Viipurissa v. 1937 pidetyillä Suomen yleisillä laulu-

* Suomen Musiikkilehti 1938 n:o 3.

juhlilla esitettiin maaherra Arvo Mannerin johdolla "Ole kanssamme Jeesus". Tämä laulu esitettiin myös presidentti Kyösti Kallion hautajaisissa joulukuussa 1940 Helsingin Suurkirkossa. Tämän koko Suomen kansaa koskettaneen surujuhlan ohjelma oli seuraava.

Ole kanssamme, Jeesus. Säv. Mooses Putro.
Johdantovuorolaulu. Säv. Jean Sibelius.
Rauhaa kaipaan. Säv. Heikki Klemetti.
Suomen Laulu Heikki Klemetin johdolla.
Ruumiinsiunaus, arkkipiispa Erkki Kaila.
Virsi 615 "Taivaassa, ratki taivaassa". (Virsi 1600-luvulta).
Puhe, maaherra Eero Pehkonen.
Jeesuksen muisto ihana. Keskiaikainen virsisävelmä.
Helsingin Kaupunginorkesteri. Sellosoolo Yrjö Selin.
Puhe, professori V. A. Koskenniemi.
Matteuspassion loppukoraali "Me kyynelin sua muistelemme". Säv. Johan Sebastian Bach.
Suomen Laulu ja Kaupunginorkesteri.
Oi kallis Suomenmaa. Säv. Heikki Klemetti.
Seurakunta, Suomen Laulu ja Kaupunginorkesteri.
Liturgeina toimivat pastorit Väinö Forsman, A. Mikkonen ja J. Sinnemäki, urkurina Johan Sundberg.

"Hengellisiä lauluja sekakuorolle" on siis ilmestynyt aikaisintaan v. 1910, Putron ollessa jo yli 60-vuotias. On kuvaavaa, että sekä hänen ensimmäinen kokoelmansa "Vanhaa ja uutta" että viimeinen ovat ilmestyneet säveltäjän omalla kustannuksella. Ei Mooses Putrolla sävellystyöstään liene ollut tuloja, tokkopa hän on saanut edes niiden painatuskustannuksia takaisin. Ei ollut silloin "Teostoa" tai sitä vastaavaa laitosta säveltäjien oikeuksia puolustamassa, ei kulttuurirahastoja. Leipätyö, urkurin ja opettajan työ on antanut hänelle vaatimattoman, mutta varman toimeentulon. "Inkeri" lehden toimitustyöstä 1885—1905 hän lienee saanut jonkinlaista korvausta. Lisäksi hänen kerrotaan antaneen myös yksityistunteja pianon, viulun ja urkujen soitossa. Kuten edellisestä lienee käynyt selville, ei "leipätyökään" suinkaan ollut vain sitä, vaan sydämen lämmöllä tehtyä kutsumustyötä. Mutta luovan sävellystyön hän on saanut tehdä niinä vapaahetkinä, jotka lehden toimittamiselta, kuorojen harjoittamiselta ja muilta sosiaalisilta tehtäviltä ovat jääneet, ehkä pääasiassa kesälomien aikana, joita niitäkään hän ei liene monien tehtävien vuoksi voinut pitää yhtäjaksoisesti.

Mooses Putron kuorolaulukokoelmien ym. sävellysteosten ilmestymisten välillä kului pitkiä aikoja, kuten edellä olemme nähneet. Useimmat sävellykset olivat varmaan kauan ennen painosta ilmestymistään olleet käsikirjoituksina tai monisteina. Monet sävellykset — kuten muidenkin säveltäjien — varmaan jäivätkin käsikirjoituksiksi. Tähän viittaa Heikki Klemettikin kirjoituksessaan. Anna Länkelän toimittaman sarjan "Hengellisiä lauluja naiskuoroille" (kolmi- ja neliäänisiä)

VII vihossa on ”Rukous”, joka alkaa sanoin ”Tule kanssani Herra Jeesus” ja jonka säveltäjäksi on merkitty M. Ptr. (Putron yleisesti käyttämä nimimerkki). Sanat ovat Hilja Haahden. Mainittu Hilja Haahden runo (joka on nykyisessä virsikirjassamme n:o 516) on sittemmin innoittanut muitakin säveltäjiä. Useimmiten sitä lauletaan Armas Maasalon sävelellä, mutta myös Heikki Klemetti on sen säveltänyt.

Kansanvalistusseuran Nuottivaraston Sekaäänisten laulujen 113. vihkona ilmestyi v. 1931 Inkerin Liiton (Juuso Mustosen) toimittamana kokoelma ”Inkerin lauluja”, johon sisältyvät Putron laulut ”Sinun tykösi, Herra”, ”Onko sun sielussas valo?”, ”Sydämen myrsky”, ”Hän lauloi” ja ”Aalloilla” Nämä kaikki ovat ennen mainituissa raitt.yhd. Inkerin laulukokoelmissa, samoinkuin Mustosen toimittamaan kokoelmaan sisältyvät M. Suden ”Raittiuslaulu”, J. Pentikäisen ”Toukokuun laulu” ja ”Saaristopolska”. Uudempia lauluja tässä v. 1931 ilmestyneessä kokoelmassa onkin — kuten ymmärrettävää — vain pari: E. Sunin v. 1917 säveltämä ”Nuorukaiselle” ja Juuso Mustosen inkeriläisen häälaulun sovitus ”Morsiamen lähtö”.

”Nouse Inkeri” on se Putron laulu, jota yhä uudelleen on julkaistu. Uusimaa-lehden 35. n:ossa v. 1903 se ilmestyi nuotteineen ”Nouse kansani” muodossa. Se on ilmestynyt useissa suomalaisissa laulukokoelmissa, se on käännetty viroksi (Antti Seppänen, ”Inkeri” aikakauslehti v. 1926, sivu 136) ja unkariksi (Jozef Miklos, Heimolaisten laulukirja 1935, Helsinki). Inkerin Liitto julkaisi v. 1924 ”Nouse Inkerin” sekakuoronuotit. Ne on julkaistu myös ”Suomalaisessa Inkerissä” v. 1933. Inkeriläisten yhdistyksen toimesta Putron laulut ”Nouse Inkeri” ja ”Aalloilla” ilmestyivät v. 1959 äänilevynäkin, joka aikoja sitten on loppuunmyyty. Uusi levy on ilmestynyt v. 1969.

Tiedossamme olevat Putron sävellykset ovat siis olleet enimmäkseen kuorolauluja, lisäksi Kirkkokäsikirjan Sävelmistössä urkusäestyksiä. Monet muutkin säveltäjät ovat pääasiassa pitäytyneet ihmisäänille tarkoitettuun n.s. vokaalimusiikkiin. Kuorolaulua Putro joutui käytännössä johtamaan ja sille hän jo senkin vuoksi ensi sijassa sävelsi. Useat hänen kuorolaulunsa ovat kuitenkin sen luontoisia, että sovittamalla niihin pianosäestyksen ne hyvin soveltuvat esitettäviksi yksinlauluinakin, kuten niitä on esitettykin.

V Juhlahetkiä

Monet Mooses Putron nuoruudenunelmat — niinkuin meidän ihmisten yleensä — lienevät jääneet toteutumatta, monet suunnitellut ja alulle pannut työt jääneet kesken, suruja ja vaikeuksia on ollut hänenkin tiellään. Mutta hänen muistosanojensa kirjoittaja — johon myöhemmin palaamme — lienee kuitenkin oikeassa sanoessaan, että Putro ihmisenä oli "niitä harvoja onnellisia, joille — — — eheän, läpeensä rehellisen ja hienon luonteensa tenholla on sallittu valloittaa kaikkien niiden rakkaus ja kunnioitus, joiden kanssa hän joutui yhteen." Kirjoittajan sanontaa käyttäen tämä onnellisuus "on sallittu" vain harvoille. Epäilemättä Putro olikin ainakin osittain saanut jo synnyinlahjanaan hienon luonteensa, jota hänen ulkomuotonsakin kuvasti — kun taas monet vähemmän onnelliset saavat taakakseen rikkinäisen, vaikean, sopeutumattoman luonteen — ja useimmat jotakin siltä väliltä. Mutta toisaalta siitä rauhasta, mikä hänen olemuksestaan heijastui, olisi saattanut myös sanoa vanhan laulun säkein: "se taistelujen on tuoma, sit ilmaiseksi ei saa." Siinä ulkonaisten olosuhteiden yhteen takomassa piirissä, minkä Inkerin ja Pietarin suomalaiset muodostivat, Putro joka tapauksessa sai osakseen kunnioitusta ja rakkautta, joka esiintyi sekä arkioloissa että juhlahetkinä.

Kolppanan seminaarin ensimmäisen vuosikurssin oppilaana Putro oli vanhimpia Inkerin kansan omasta keskuudesta nousseita kulttuurihenkilöitä. Niinpä hän jo sangen nuorena joutui harvinaisen kunnianosoituksen kohteeksi. Tästä kertoo Pietarin Viikko-Sanomat: (18. 6. 1882 n:o 25):

Viime sunnuntaina 13. p.t.k. vietettiin Hietamäellä Toikan talossa juhlaa ensimmäisen Inkerinmaalaisen tiedemiehen maisteri P. Jamalaisen ja ensimmäisen taidemiehen, vapaa taiteilia M. Putrosen kunniaksi. Osanottajia oli kosolta, enimmäkseen kansakoulun opettajia perheineen, talonpoikia ja muutamia ylioppilaita. Sali oli sievästi koristettu — — — kukkakiehkuroilla ja talon ulkopuoli lipuilla. Eri seinillä, kukkaseppelen sisällä, nähtiin kunniavieraiden nimikirjaimet "P. J." ja "M. P." kukista laitetut. Kun kunniavieraat saapuivat, kannettiin heitä vuorostaan tuolilla sisään, sotamusiikin puhaltaessa. — — — Opettaja A. Ruotsi piti puheen maisterille, — — — opettaja P. Toikka vapaataiteilialle. Opettaja P. Räikkönen luki juhlaa varten laittamansa runon. — — — Maisteri Jamalainen piti puheen insänmaalle, jossa huomautti, että suomalaisten, suomalaisina pysyäkseen, täytyy henkisissä pyrinnöissä välttämättömästi pysytellä yksissä Suomen kanssa. — — — Innokas "eläköön" kajahti salissa ja torvisoittokunta puhalsi "Maamme", johon koko seura, samoinkuin "Keisari-hymniinkin", yhtyi laulullaan. — — —"

Lehden seuraavan numeron etusivulla on julkaistu mainittu Paavo Räikkösen juhlaruno. Sen ensimmäinen osa, Kalevalan mittaa, kertoo Tieteen ja Taiteen hengetärten keskustelusta. Toinen osa on loppusoinnullista ja kertoo kevään saapumisesta Inkeriin:

"Oli seasta Inkerin kansankin,
sen syvistä riveistä vielä,
jo ensi-sanoma saapunut,
ett' kevät koittavi siellä.

— — — —

Ja terve Teille, te sankarit
tään pienen juhlallisuuden,
te esikoiset Inkerinmaan,
sen riennon alkajat uuden!

Sois Herra, että kunniaa
te maallemme voisitte tuottaa,
ja kansa Inkerin rientoihin
vois uusihin vahvasti luottaa!

— — — —"

Ehkäpä eräänä sysäyksenä tämän juhlan viettämiseen oli ollut se, että hiukan aikaisemmin samana vuonna koko Suomen kansa oli juhlinut Elias Lönnrotin 80-vuotissyntymäpäivää, ja Inkerin suomalaiset olivat erinomaisen tehokkaasti yhtyneet tähän juhlintaan. Pietarin Viikko-Sanomien saman vuoden huhtik. 9. p:n numerossa (15) kerrotaan, että Pietarissa eräässä ravintolassa pidettyyn juhlaan oli kokoontunut lähes 300 henkeä. Salin pääseinälle oli kiinnitetty lippujen ympäröimä Suomen vaakunakilpi, sen alapuolelle Lönnrotin kukkien ympäröimä rintakuva. Ensiksi kuvernementinsihteeri Fagerlund esitti maljan H. M. Keisarille ja torvisoittokunta puhalsi keisarihymnin. Rovasti Öhquist puheessaan kuvasi Lönnrotin elämäntyötä ja pastori Snellman piti puheen isänmaalle ja "musikki direhtöri Putro lausui sepittämänsä runon Suomen Runottarelle, joka etempänä lehdessä on luettavana." Nämä puheet pidettiin suomeksi, mutta lisäksi "piti hra Golovin vielä kauniin venäjänkielisen puheen suomalaisuudesta" ja "liitti siihen "tilaisuutta varten sepittämänsä venäjänkielisen runon, joka myöskin painettuna jaettiin vieraille." — — "Sen jälkeen puhui Virolaisen seuran esimies hra Luick Lönnrotin suurista ansioista vironkielellä." Elias Lönnrotille lähetettiin juhlasta sähkösanoma. — Mainittakoon, että Pietarin suomalaisten Lönnrotin juhliminen ei suinkaan supistunut tähän. Helsingissä juhlapäivänä "Pietarin suomalaisten puolesta jätti professori A. E. Ahlquist erinomaisen kauniin laakeriseppeleen hopeasta "Suomalaisilta Pietarissa 9. 4. 1802—9. 4. 1882", sekä adressin, jossa oli kymmenittäin nimiä." (Tämä suurikokoinen, Pietarin suomalaisten hopeaseppien erinomaisen taidokkaasti valmistama todella upea lahja oli joitakin vuosia sitten Suomen Kansallismuseossa näytteillä.) — Mooses Putron juhlaruno — samoinkuin Paavo Räikkösen edellä mainittu — noudattaa vielä nytkin käytettyä juhlarunojen kaavaa eri runomittaa edustavine osineen, joita Putron runossa oli neljä. Ensimmäinen kuvaa kansanrunon hiljaista elämää Suomen salomailla, toinen — heksametrinen — Suomessa riehuneita sodan myrskyjä, joi-

hin runolaulukin oli hukkua, kolmas, yksinkertainen ja vaatimaton asultaan, Lönnrotin elämäntyötä, neljäs, komealta kajahtava, Kalevalan ja samalla myös Suomen mainetta maailmalla.

V. 1897, jolloin Mooses Putro tuli olleeksi 25 vuotta Pietarin suomalaisen seurakunnan urkurina ja opettajana, hänen työtään juhlittiin monin tavoin. Papiston, kirkkoraadin ja kirkkovaltuuston puolesta puhui pääkirkkoherra Adolf Hakkarainen, opettajiston puolesta ylemmän kirkkokoulun opettaja ja johtaja A. F. Silén, Kolppanan seminaarin tervehdyksen toi johtaja Pietari Toikka; Putron oma, Pietarin Suomalainen Lauluseura ja Alku-raittiusseuran Laulukunta esittivät niinikään tervehdyksensä, koululapset lauloivat, kukkia ja sähkeitä tuli läheltä ja kaukaa.

Mooses Putron täyttäessä 60 vuotta v. 1908 hänen elämäntyönsä kaari oli korkeimmillaan, ja juhlinta muodostui sen mukaiseksi. Putron miniän ja pojantyttären kodissa säilytetään hänen silloin saamaansa kansalaisadressia, jossa lausutaan m.m.:

Laajalla seurakuntamme keskuudessa elää kiitollisuus elämäntyötänne kohtaan. Olettehan aina kulkenut suoraan tietänne eteenpäin palvellen hyvää, kaunista ja oikeaa. Olette kaikissa harrastuksissanne asettaneet päämaalinne korkealle sekä säveltäjänä ja runoilijana luoden taiteeseen katomattomia helmiä, että julkisen sanan palvelijana arvokkaalla tavalla vaikeissa oloissa ainoan täkäläisen suomalaisen sanomalehden toimittajana, ja etenkin olette taiteellisella soitollanne ja lauluseuranne arvokkailla esityksillä uupumatta kaunistaneet ja tehneet juhlalliseksi yhteiset jumalanpalveluksemme."

Adressin allekirjoittajat (joita on toistasataa) lausuvat lopuksi, että heidän kauttaan "laaja kansalaisparvi" lausuu kiitoksensa. Nimet ovat aakkosjärjestyksessä. Ehkä on syytä painattaa ne tähän. Entiset Pietarin suomalaiset tuntenevat ne lähes kaikki, vaikka meidän on tähän mahdotonta liittää heistä mitään henkilötietoja.

E. Aalto. A. Angerkoski. I. W. Alenius. Th. Bruun. S. Brunström. T. Friman. J. Gustafsson. Adolf Hakkarainen. G. J. Halonen. S. Haatainen.. A. Herttuainen. Otto Hellfors. J. Hellfors. F. Heyno. A. Hietanen. P. Hirvonen. A. E. Hollming. Antti Hyvärinen. J. U. Hätinen. Olli Hämäläinen. A. Hökker. J. Iivanainen. P. Ilmasti. E. Ikonen. K. Ikonen. J. Immonen. J. ja E. Jaakkimainen. O. Jantunen. Alma Juutilainen. J. Julku. L. Kaipanen. K. Kaipainen. W. Kaipainen. E. Kaipainen. P. Karttunen. J. Karttunen. A. Kilpeläinen. M. Kilpeläinen. Pekka Komonen. K. Komonen. W. Korvenheimo. A. Kutvonen. J. Keinänen. A. Kuikka. E. Kärkkäinen. A. Koiranen. A. Krassulin. A. Laakkonen. P. Larinen. R. Lappalainen. J. E. Lemblem. Anton Lindeberg. A. Lintunen. I. Lindstedt. A. Malm. P. Makkonen. J. Miinalainen. I. Mutanen. A. Nokka. Nordquist. K. Nyman. H. Nykänen. M. Pallas. E. Pakarinen. N. Paulsson. J. Parviainen. K. Parkkinen. J. Pakarinen. Jon. Peusa. J. Pellikka. J. Pentikäinen. Väinö Piispanen. Lyyli Porvali. J. Puolakkainen. S. Putro. T. Polvinen. A. Pärssinen. E. Repo. Pekka Räikkönen. J. Saarinen. Siiri Saarinen. E. Sandman. Ida Sarén. A. Sistonen. A. Siitonen. K. Siitonen. M. Siitonen. I. Siitonen. A. Sokka. M. Soittonen. O. Soikkeli. K. Suominen. P. Sidensnöre. Suokas.

A. Taivalant. A. Taipale. W. Taivalant. A. Taivainen. M. Repo. M. Tiainen. Frans Tiainen. E. Torvi. L. Uimonen. E. Ulvinen. R. Walden. L. G. Wassberg. H. Weckman. A. Wirkki. H. Vigström. A. Willgren. M. Virolainen. O. Åberg. O. Åhlman. R. Roine. J. Kajander. Hessel.

Adressi ja allekirjoitukset on tekstattu samalla käsialalla. Nimet kerättiin kai erillisille listoille, joista ne sitten tekstattiin adressiin, pari kolme myöhästynyttä nimeä muiden jälkeen. Adressi ojennettiin hopeamonogrammin koristamassa pehmeässä nahkasalkussa. Salkussa oli lompakko, joka sisälsi rahalahjan. — Suomalainen Hyväntekeväisyysseura jätti puheenjohtajansa vapaaherra Th. Bruunin johdolla oman adressinsa, jonka runomittaisessa tekstissä kiitetään Putroa seuran perustajajäsenenä ja toimellisimpana Toimikunnan jäsenenä (Toimikunta merkitsi silloin samaa kuin nykyään seuran johtokunta). Allekirjoittajia oli 18, useimmat samoja kuin edellämainitussa kansalaisadressissa.

Aamulla klo 7 oli jo Putron oma kuoro käynyt laulutervehdyksellä ja jättänyt muistolahjansa. Kirkon ja koulujen puolesta kävi runsaslukuinen lähetystö kirkkoherra Adolf Hakkaraisen johdolla. Lisäksi kävivät orpokodin hoidokkien, Putron entisten oppilaiden ym. lähetystöt, ja joukko yksityisiä onnittelijoita. Lukuisia sähkösanomatervehdyksiä tuli niin omasta maasta kuin Suomestakin.

(En malta olla lisäämättä, että Suomesta tuli muutakin kuin sähkösanomia: tyypillisiä suomalaisia omenaleivoksia. Ne olivat niin suuri ilon aihe, että niitä näytettiin ympäri rasiassaan, tarjoamatta niitä, sillä eivät ne olisi suurelle vierasjoukolle riittäneetkään. Eiväthän ne minusta juuri miltään näyttäneet Pietarin konditoriatuotteiden rinnalla, mutta ymmärsin silti täydellisesti niiden arvon: olivathan ne Suomesta. Tällaisin kokemuksin opin jo lapsena, että esineitäkään ei pidä arvostella yksin niiden ulkonaisten ominaisuuksien, vaan pikemmin niihin sisältyvien henkisten arvojen perusteella).

Huomaavaiset aikuiset olivat pitäneet huolta siitä, että Putro sai onnittelut myös silloisilta oppilailtaan, sillä emmehän me pienet 7—10 vuotiaat olisi itse siihen kyenneet. En valitettavasti muista, kuka oli sepittänyt Putrolle oppilaiden puolesta esitettävän runon. Joka tapauksessa tämän kirjoittaja sai kunnian lausua sen koulun oppilaiden läsnäollessa ja ojentaa runon kauniisti tekstatun ja koristellun kappaleen rakkaalle opettajallemme. Runon käsikirjoitus on minulla vieläkin tallella. Runossa on yhdeksän säkeistöä, joista tässä näytteeksi pari.

On meille kirkkaan päivänpaisteen tuonut
Sun kasvos kirkkahat ja leppeät,
Myös meille monen jalon aatteen suonut
on sanas vakuuttavat, lempeät.
Kuin isä innolla Sä uutteralla
meill opin aarreaitat aukaisit.
Sanalla vakavalla, sopuisalla
myös harhatemput meidän lopetit.

Tuhannet lapset luki lailla meidän
Sun luonas, rakkauttas nauttien.
On kallis vilja sydämissä heidän,
mut **Sinä** siihen kylvit siemenen. — — —"

Sain sitten parin muun lapsen kanssa olla mukana Putron kodissa pidetyissä juhlallisuuksissa, jotka väentungoksineen ja kukkien paljouksineen ovat elävästi jääneet mieleeni.

Pietarin suomalaiset lehdet "Inkeri" ja "Neva" kertoivat Mooses Putron merkkipäivästä ja sen juhlinnasta. "Inkeri" lehden yksityiskohtaisen selostuksen lopussa sanotaan m.m.:

"Kaikkia lähetystöjä ja onnitteluryhmiä juhlan sankari kiitti vastaten nöyrällä, vaatimattomalla tavallaan niihin kunnianosoituksiin, jotka hänen osakseen tulivat."

"Neva" lehden yleisönosastoon Putro itse on jättänyt seuraavan "Kiitoksen":

"Kun en ole tilaisuudessa yksityisesti ja erikseen lausua kiitollisuuttani kaikille niille nuorille ja vanhoille ystävilleni, entisille ja nykyisille oppilailleni ja heidän vanhemmilleen, niille lukuisille arvoisille kansalaisille, niille yhdistyksille ja laitoksille, jotka ovat onnitteluillansa ja tervehdyksillään sekä muistolahjoilla ja muilla lämpimän ystävyyden osoituksilla läheltä ja kaukaa muistaneet minua vanhuusiän rajalle astuessani, teen sen täten yhteisesti yleisen äänenkannattajamme välityksellä.

Kiitos, sydämellinen kiitos kaikesta siitä paljosta rakkaudesta, siitä ylen suuresta ja suosiollisesta huomaavaisuudesta, mitä minulle on tänä merkkipäivänäni — 60:tta ikävuotta täyttäessäni — osoitettu yli kaiken, mahdollisimman tarkkaankin lukuun otetun ansioni. Kiitos!

Pietarissa 18 .p. lokakuuta 1908.

M. Putro."

Jo neljän vuoden kuluttua tuli jälleen tilaisuus juhlia M. Putroa. V. 1912 oli näet kulunut 40 vuotta Pietarin Suomalaisen Lauluseuran perustamisesta. Adressit oli osoitettu sekä Lauluseuralle että "sen kunnianarvoiselle johtajalle". Raittiusyhdistys Inkerin adressissa sanotaan m.m.:

"Raittiusyhdistys Inkeri on myöskin suuressa kiitollisuudenvelassa Pietarin Suomalaiselle Lauluseuralle ja erittäinkin sen väsymättömälle johtajalle opettaja M. Putrolle, kaikesta siitä avusta, jota yhdistys on saanut osakseen varsinkin laulujuhlia toimeenpannessaan. Inkeriläisten laulujuhlien syntysanathan on juuri opettaja M. Putro lausunut, ja on hän aina ottanut tehokkaasti osaa niiden toimeenpanemiseen erittäinkin säveltäjänä ja laulunjohtajana. Samoin lauluseura ottaen osaa ohjelman suoritukseen on melkoisessa määrässä edistänyt juhlien onnistumista. — — —"

Adressi on päivätty 22. 4. 1912 ja sen ovat allekirjoittaneet johtokunnan jäsenet T. Hirvonen, A. Haltsonen, A. Pöllä, J. Parkkinen, A. Hämäläinen ja J. Susi.

Upea-asuinen ja kauniisti tekstattu on adressi ”Pietarin Suomalaiselle Lauluseuralle ja sen uupumattoman uutteralle johtajalle op. Mooses Putrolle, Suomen laulun sitkeälle esitaistelijalle Pietarissa ja Inkerinmaalla. Kaunista elämäntyötänne kunnioittavalta ”Alku” Raittiusyhdistyksen laulukunnalta.” Adressiin liittyy kaksi runosäkeistöä.

Samat, yhteiseksi hyväksi uurastavat ja siihen pystyvät henkilöt joutuivat Pietarissakin toimimaan monissa luottamustehtävissä. Opettaja Aatu Haltsonen, joka edellisessä adressissa esiintyy Raittiusyhdistys Inkerin johtokunnan jäsenenä (hän oli ollut yhdistyksen eri tehtävissä v:sta 1898 lähtien), oli ”Alku” raittiusyhdistyksen sihteeri v:stä 1903 ja v:sta 1911 sen puheenjohtaja.

Lokakuussa 1918 Putro täytti 70 vuotta, mutta vallankumousmyrskyn raivotessa tämä merkkipäivä varmaan vietettiin hiljaisuudessa, pelon vallassa odotellen, mitä lähiajat toisivat tullessaan.

Edellä selostamamme merkkipäivät eivät suinkaan olleet ainoita juhlahetkiä Mooses Putron elämässä. Juhlahetkiä olivat suuret yleisinkeriläiset laulujuhlat, Kolppanan seminaarin juhlat, monet muut tilaisuudet, joita Putron Lauluseura oli juhlistamassa. Mutta juhlahetkiä, vieläkin lämpimämpiä, olivat varmaankin ne hetket, jotka Putro sai viettää kesäisin perheensä, sukunsa ja lähiystäviensä parissa joko Taipalsaaren kesäkodissaan tai lapsuudenkodissaan Tuutarissa. Juhlahetkiä olivat varmaan nekin, jolloin innoitus syttyi ja sanat ja sävelet alkoivat muotoutua uudeksi ylistyslauluksi, rukoukseksi tai muuksi sydäntä koskettavaksi sävelteokseksi — joskin sitten oli vielä paljon arkista ja vaivalloista työtä, ennenkuin teos oli valmis. Ja monia syviä juhlahetkiä Putro varmaan koki kirkossa urkujen ääressä sunnuntaisin ja muina kirkkopyhinä, saadessaan sillä kielellä, jota hän niin hyvin osasi, sävelten kielellä, tulkita sydämensä vakaumusta ja julistaa Jumalan kunniaa.

VI Mainen matka päättyy

V. 1913 juhlittiin Kolppanan seminaarin 50-vuotismuistoa ja pidettiin kuudennet ja viimeisiksi jääneet yleisinkeriläiset laulujuhlat. Nämä olivat viimeiset suuret juhlat niin Inkerin kansan kuin Mooses Putron elämässä. Seuraavana vuonna puhkesi ensimmäinen maailmansota. Inkerin kansan kohtalossa se tuntui alusta asti raskaana, sillä lukuisat nuoret miehet joutuivat lähtemään kaukaisille rintamanosille kärsimään ja kaatumaan. Kuten vanha inkeriläinen vaimo sanoi tämän kirjoittajalle ollessani kesällä 1917 Järvisaaren Mujan kylässä: ”Ukkosen jyriniää viel varajaat, a sinne heit viijää soan täriniää.”

Pietarin suomalaisten keskuudessa tilanne ei aluksi muuttunut kovin paljon, sillä suuri osa heistä oli Suomen alamaisia, "passilla eläviä". Kirkko, koulu, yhdistykset jatkoivat toimintaansa suunnilleen entiseen tapaan. Poliittisiin levottomuuksiin oli totuttu ainakin jo v:sta 1905 lähtien, ja paljon sitä ennenkin.

Maaliskuun vallankumous 1917 muutti tilanteen. Aluksi siihen suhtauduttiin — ei vain Pietarissa ja Inkerinmaalla, vaan Suomessakin — miltei sinisilmäisen toivorikkaasti. Keisari oli luopunut kruunustaan, nyt koittaisivat vapaammat ajat, saataisiin parlamentaarinen hallitus. Pian kuitenkin selvisi, kuten Leninin annetaan lausua neuvostoliittolaisessa näytelmässä ("Ihminen ja kivääri" kirj. Pogodin), että "vallankumousta ei voi tarjota lautaselta." Alkoi vuosikausia kestänyt eri suuntien välinen taistelu ja sisällissota kaikkine järkyttävine seurauksineen.

Osa Pietarin suomalaisia aavisti, mitä oli tulossa, ja pääsi ajoissa siirtymään Suomen puolelle. Mutta ne, jotka, kuten Putrot, olivat vuosikymmenien kuluessa kiintyneet Pietarin suomalaiseen ympäristöönsä, eivät sitä mielellään jättäneet. Aluksihan vielä yleisesti luultiin kaiken olevan ohimenevää. Sen jälkeen kun Suomen ja Venäjän välille syntyi sotatila ja aina Tarton rauhan solmiamiseen saakka v. 1920 Suomeen pääsy muuttui erittäin vaikeaksi. Punaisen Ristin välityksellä pääsivät jotkut siirtymään, toiset, varsinkin nuoremmat, seikkailivat vaarallisia teitä rajan yli.

Myöhemmin, kun rauha oli solmittu ja Pietariin perustettu Suomen konsulaatti, tuli muutto Suomeen helpommaksi, ja joukoittain Pietarin suomalaisia siirtyi Suomeen. Yli 60-vuotiaat, varsinkin jos heillä oli sukulaisia Suomessa, saivat yleensä helposti muuttoluvan.

Mutta nyt elettiin vuotta 1919. Pietarissa ja koko Venäjällä vallitsi kaaos. Tsaarivalta oli kukistunut, uusi neuvostovalta kamppaili alkuvaikeuksissaan. Pietarissa, yli kaksimiljoonaisessa suurkaupungissa vallitsi nälkä ja kurjuus. Ihmisiä kuoli joukoittain puutteeseen ja tauteihin.

Pietarin suomalaisten seurakunnallinen elämä oli suurissa vaikeuksissa. Papit olivat paenneet Suomeen. Mooses Putro ja hänen veljensä Sakari Putro hoitivat seurakunnan asioita, toimivat pappeina, lukkareina, kirkonpalvelijoina, itsekin nälän ja kärsimysten uuvuttamina. Pietarin suomalainen sanomalehtimies, joka niihin aikoihin oli Viipurissa, kirjoitti sikäläiseen lehteen Mooses Putrosta muistokirjoituksen, johon myöhemmin palaamme. Hän kertoo siinä: "Suomalaiset" (s.o. Suomesta tulleet) "kommunistit syrjäyttivät hänet" (Mooses Putron) "koulusta omien ehdokkaittensa tieltä. Viime aikoina sai tämä kansansa palveluksessa harmaantunut vanhus nähdä nälkää ja puutettakin."

Lopullisesti ei ole saatu selville, miten Mooses Putron maallinen matka päättyi. Hänen viimeisistä vaiheistaan kerrotuissa tiedoissa on

ristiriitaisuuksia, joihin tässä ei ole syytä puuttua. Hänen kuolemansa jälkeen kirjoitetut muistokirjoitukset, hänen sukulaistensa ja tuttaviensa muistelmat tekevät selviksi eräät tosiasiat, mutta jättävät paljon luultavasti ikuiseen hämärään. Emme edes tiedä, missä hänen tomumajansa lepää.

Oli marraskuun 24. päivä v. 1919. Mooses Putro oli lähtenyt siunaamaan haudan lepoon erästä seurakunnan jäsentä. Pietarin suomalaiset haudattiin yleensä Pietarin eteläosassa olevaan Mitrofanian hautausmaahan, jossa oli laaja luterilainen osasto. Haastattelemieni Pietarin suomalaisten muistaman mukaan tässä mainittu hautaus tapahtui kuitenkin Pietarin pohjoisessa laidassa olevalla Uspenskin hautausmaalla. Kerrotaan myös, että hänen näistä hautajaisista piti mennä toisiin hautajaisiin tai että hänen ainakin piti tavata toisia suomalaisia niiden jälkeen. Toisten kertomusten mukaan hän erosi saattamassa olleista vainajan omaisista mennäkseen oikotietä kotiinsa. Joka tapauksessa tältä matkalta, suorittamasta viimeistä pyhää palvelusta seurakuntansa jäsenelle, hän ei palannut. Hänen iäkäs puolisonsa ja hänen veljensä tekivät kaikkensa saadakseen selville, mitä hänelle oli tapahtunut. Silloin Pietarissa olleet suomalaiset kertovat, että koko Pietarin suomalainen väestö hälyytettiin ottamaan selvää hänen kohtalostaan. Tapaus herätti suurta huomiota, olihan hän mitä suurimmassa määrin keskeinen ja rakastettu henkilö. Mitään ei kuitenkaan saatu selville. Monia arveluita on esitetty. Oli marraskuun loppu, haudoilla oli koleaa. Putrolla oli yllään parempina aikoina hankittu hyvä turkki, joka silloisissa oloissa merkitsi melkoista omaisuutta. Ehkä hän oli joutunut ryöstön uhriksi. Ehkä hän oli saanut äkillisen sairauskohtauksen. Hänen kerrotaan tosin viimeiseen saakka olleen sekä henkisesti että ruumiillisesti erinomaisissa voimissa. Mutta hän oli kuitenkin jo 71-vuotias, ja ankarat ajat olivat varmaan kuluttaneet hänen terveyttään. Ehkä hänet oli vainajana ryöstetty ja ruumis kätketty. Miljoonakaupungissa voi rauhankin aikana sattua kaikenlaista, saatikka Pietarissa v. 1919.*

---

* Kun inkeriläisten kesäjuhlassa Turussa v. 1968 olin pitänyt esitelmän Mooses Putrosta, tuli Turun opettajakorkeakoulun rehtori, teologian tohtori Olavi Lähteenmäki puristamaan kättäni ja lausui kauniit, lohduttavat sanat: "Ehkä Jumala otti hänet suoraan luokseen, kuten Raamatun Mooseksen." Vanha Testamentti kertoo, että Mooses — kuten hänen myöhäinen kaimansakin — säilytti hengen ja ruumiin voimansa loppuun saakka.

"Ja Herran palvelija Mooses kuoli siellä Moabin maassa, Herran sanan jälkeen. Ja hän hautasi hänet laaksoon Moabin maahan, vastapäätä Beet-Peoria, mutta ei kukaan ole saanut tietää hänen hautaansa tähän päivään asti." Kansansa uupumattomana palvelijana ja luottamuksessa Jumalaansa Mooses Putro muistutti suurta edeltäjäänsä, mutta kun Vanhan Testamentin Mooses enemmänkin edusti lain ankaruutta, oli Mooses Putroa lähempänä evankeliumin lempeys.

Hänen veljensä Sakari Putro jatkoi yksin hänen työtään vielä toistakymmentä vuotta, aina vuoteen 1931 saakka, jolloin hän kesäk. 9. päivänä kuoli syöpään. Hän asui suomalaisessa kirkkokartanossa ja hoiti seurakunnan asioita. Pari kertaa hän sai käydä Suomessa sukulaisiaan ja ystäviään tervehtimässä. Hän olisi hyvin näillä matkoillaan voinut jäädäkin Suomeen, ja häntä kehotettiinkin jäämään. Hän oli naimaton, joten perhekään ei häntä sitonut. Mutta hän palasi takaisin, hän halusi palvella suomalaista heimoaan viimeiseen saakka. Hänet haudattiin — rovasti Laurikkalan siunaamana — kotipitäjänsä Tuutarin hautausmaahan.

Sakari Putro kirjoitti Suomessa oleville sukulaisilleen sukuselvityksen Putrojen suvusta. Olen saanut nähdä sen Mooses Putron pojan lesken ja tyttären kodissa. Siinä on Mooses Putron kuolinpäiväksi merkitty marraskuun 24. päivä 1919 ja sen viereen sulkumerkkeihin kirjoitettu: "(kadonnut)". Siinä on kaikki, mitä varmasti tiedämme.

Kaksi kuukautta Putron kuoleman jälkeen, tammikuun 29. päivänä 1920 oli Viipurissa ilmestyvässä "Karjalan Aamulehdessä" nimimerkki Aapo W:n muistokirjoitus hänestä. Nimimerkin takana on "Neva" lehden entinen toimittaja, lahjakas inkeriläinen sanomalehtimies ja opettaja Aapo Wesikko. Kirjoitus loppuu seuraaviin sanoihin:

"Ihmisenä oli vainaja niitä harvoja onnellisia, joille tyynen, vaatimattoman, eheän, läpeensä rehellisen ja hienon luonteensa tenholla on sallittu valloittaa kaikkien niiden rakkaus ja kunnioitus, joiden kanssa hän joutui yhteen. Vanhan polven miehenä säilytti hän lapsuutensa uskon jumalaansa. Mutta vieras kaikelle tuomitsemiselle ymmärsi hän antaa arvon uudenkin ajan aatteille. Siksi kestivät hänen suhteensa nuorempaan, radikaaliseen ja kumousmieliseen opettajapolveen Inkerissä rikkomattomina ja herttaisina loppuun asti. Hänen muistonsa tulee kauan säilymään inkeriläisten keskuudessa ja Inkerin sivistyshistoriassa tulee Mooses Putron nimellä olemaan pysyvä kunniapaikka niin kauan kuin tämän kovaosaisen kansan elonpäiviä riittää."

Näihin sanoihin ei ole paljoa lisäämistä. Vain tämä. Mooses Putron elämä sammui viisikymmentä vuotta sitten. Mutta eikö hänen henkensä edelleenkin tunnu elävän keskuudessamme? Eikö se ole aina mukana, kun laulamme kaunista kansallishymniämme "Nouse Inkeriä"? Tämä laulu syntyi silloin, kun toivo heräsi Inkerin lasten sydämissä. Taivas peittyi sitten yhä synkempiin pilviin. Entistä Inkeriä ei enää ole. Mutta se, mitä tämä pieni kansansirpale, jonka jylhänä kohtalona oli asua alueella, joka oli liian kallisarvoinen, liian tärkeä meren yhteyteen pyrkivälle satamiljoonaiselle kansalle, — niin, mitä tämä merkillinen pieni kansansirpale henkisellä alalla on saanut aikaan, se tulee kautta aikojen säilymään historian lehdillä. Meillä nykyisillä inkeriläisillä, asuimmepa missä tahansa, on kalliina velvollisuutenamme vaalia ja kartuttaa Inkeri-tietoutta, tehdä työtä, kuten Mooses Putro laulussaan kehottaa. Silloin se paras, mikä Inkerin kansan olemuksessa oli ja on, ja mitä Mooses Putro niin kokonaisesti ja kauniisti edusti, ei koskaan kuole.

Lähdeluettelo

Luettelossa on noudatettu suurin piirtein ajanluvanmukaista järjestystä, koska aakkosellinen järjestys näytti vähemmän tarkoituksenmukaiselta.

Mooses Putron sävellykset.

Luku "Mooses Putro säveltäjänä ja kuoronjohtajana" sisältää tietoja kokoelmista ja muista julkaisuista, joissa Putron sävellyksiä on ilmestynyt, joten lienee tarpeetonta toistaa niitä tässä.

Sanoma- ja aikakauslehtiä.

Kirjallinen Kuukauslehti 1879. Siv. 167—168.

Pietarin Wiikko-Sanomat. Toimittajat J. Murman ja J. Öhquist. Vuosikerrat 1881—1882. M.m. 9. 4. 1882 n:o 15, 18. 6. 1882 n:o 25 ja 2. 7. 1882 n:o 27.

Östra Finland.Ilm. Viipurissa. Vuosikerta 1882 n:o 28 ja seuraavat.

Sanomalehti "Inkeri". Ilm. Pietarissa. Vuosikerrat 1896—1898 ja 1908.

Aikakauslehti Inkeri. Ilm. Helsingissä. Vuosikerta 1924.

Suomen Musiikkilehti 1938 n:o 3. Pääkirjoituksena Heikki Klemetin kirjoitus "Mooses Putro. Huomattava inkeriläinen säveltäjä."

Inkeriläisten Viesti. M.m. 17. 2. 1962 siv. 5. "Mooses Putro. Nouse Inkeri-hymnin säveltäjä." Kirj. T. J. Leini. — 24. 9. 1963, siv. 2—6. "Kolppanan seminaarin vaiheita."

Muita julkaisuja.

Harjoituksia nuotista laulamiseen. Pietarin Suomalaisille Kouluille väliaikaiseksi tarpeeksi sovitteli M. Putro. Kivipainossa monistettu 1898.

Pietarin Suomalainen Yhteiskoulu. Kertomus lukuvuodelta 1909—1910. Pietarissa 1910. Kirjapaino "Slovo".

Suomalainen Raittiuskansa Pietarissa. Pietarin suomalaisen "Alku" raittiusyhdistyksen 25-vuotismuistojulkaisu 1885—1910. Painettu 1911 Raittiuskansan Kirjapainossa Helsingissä.

Kolppanan seminaari 1863—1913. Juhlajulkaisu Kolppanan seminaarin viisikymmenvuotisen toiminnan muistoksi. Seminaarin ent. oppilaiden toimittama ja kustantama. Viipuri 1913. Karjalan Kirjapaino oy.

Suomalainen Inkeri. Kirj. Väinö Salminen. Kustannus oy Suunta. Helsinki 1919.

Suomalainen Inkeri. 2:nen vuosijulkaisu. Toimittanut Inkerin Liitto. Toimittajat Väinö Salminen ja Juuso Mustonen. Hämeenlinna 1933.

Suomalainen Inkeri. Vuosijulkaisu V. Toimittanut Inkerin Liitto. Helsinki 1936. Siv. 14—21 T. J. Toikan artikkeli "Taloudelliset olot Inkerissä maaorjuuden lakkauttamisen jälkeen vv. 1861—1917."

Antti Tiittanen: Inkeri. Kotikasvatusyhdistys r. y. Helsinki 1922.

Juuso Mustonen: Inkerin orjantappurainen tie. Helsinki 1931.

Inkeri. Inkerin Liiton 10-vuotismuistojulkaisu 1922—1932. Toimituskunta Väinö Salminen, Kaapre Tynni, Juuso Mustonen. Helsinki 1932.

Kansallinen elämänkerrasto IV osa, ilm. 1932. Putro, Mooses, kirj. Art. M. (Artur Malin).

Koulu ja menneisyys. Suomen Kouluhistoriallisen Seuran vuosikirja.

- Vuosikirja IV v. 1939. Antti Inkinen: Suomalainen koululaitos Pietarissa. Siv. 89—129.
- Vuosikirja XI v. 1958—1959. Antti Inkinen: Suomalaisen nuorison opinkäyntiä Pietarissa venäläinen valtakauden aikana. Siv. 7—46.
- Vuosikirja XV v. 1963. Kalevi Kajava: Pietarin suomalaisen kirkkokoulun vaiheita. Siv. 44—66.

Vuosikirja XVII v. 1965. Kalevi Kajava: Pietarin suomalaisesta yhteiskoulusta. Siv. 13—31.

Historiallinen Aikakauskirja 1962 n:o 2. Antti Inkinen: Suomalainen virkamies Pietarissa. Piirteitä Karl Adolf Rafael Hakkaraisen toiminnasta 1904—1945. Siv. 102—112.

Suomen Laulu 1900—1950. Helsinki 1950.

Helsingin kaupungin historia IV:2. Ajanjakso 1875—1918. Väestö, siv. 7—40. Helsinki 1956.

Tyttönormaalilyseon matrikkeli I. Koulun ent. oppilaiden yhdistyksen Hesteon kust., ilm. 1959. Koulun historia 1869—1919, kirj. Tyyni Tuulio.

Arvo Inkilä: Kansanvalistusseura 1874—1959. Otava 1960. Laulujuhlat, siv. 212—241.

Entisen Inkerin luterilaisen kirkon 350-vuotismuistojulkaisu sanoin ja kuvin. Inkerin suomalaisen evankelisluterilaisen 350-vuotisjuhlatoimikunnan toimeksiannosta toimittaneet Aappo Metiäinen ja Kaarlo Kurko. Helsinki 1960.

Sulo Haltsonen: Entistä Inkeriä. Inkerin suomalaisasutuksen vaiheita ja kulttuurihistorian piirteitä. Suomal. Kirjallisuuden Seura. Helsinki 1965.

Vanha Tuutari. Tuntemattoman tekijän käsikirjoitus 19. vuosisadan alusta. Julkaissut Sulo Haltsonen. Suomal. Kirjallisuuden Seura. Helsinki 1967.

Otavan Iso Tietosanakirja 1962—1965. Useita artikkeleita.

Painamattomat lähteet.

Pietarin suomalaisten elämään liittyviä kirjoittajan vanhempien ja omaa kirjeenvaihtoa ym. asiakirjoja.

Perheasiakirjoja, joita Mooses Putron pojan Sulo Putron leski rouva Hilja Putro ja tytär Hilkka Inkeri Putro ystävällisesti ovat antaneet käytettäväksi.

Yllämainituilta sekä Mooses Putron veljen Juuso Putron tyttäreltä, rouva Inkeri Gerullilta ja Mooses Putron kummityttäreltä tohtori Helmi Jaakkimaiselta saatuja suullisia tiedonantoja.

Myös useat muut entiset Pietarin suomalaiset, joita kirjoittaja on vaivannut kysymyksillään omien tietojensa tarkistamiseksi ja täydentämiseksi, ovat auliisti antaneet apuaan.

”Nouse Inkerin” mieskuoronuottien alku r.y. Inkerin I laulukokoelmassa v. 1899.

Nouse Inkeri.

Säveltänyt Mooses Putro

1. Nou - se In - ke - ri jo he - rää työ - hön.
Aa - mun koi jo sul - le hei-jas-taa; Va - lo - a jo
e - lä - mä - si yö - hön le - vi - - ää. oi.
Väik - ky - en jo aa - .
ar - mas syn - nyin-maa! Väik - ky - en jo aa - mun-
Väik-kyin aa - mun
mun sä te - hıs - sa
sa - - te - - hıs - sa Toi - vo he - - raa
sä - - te - - his - sa Toi - vo he - raa
las tes sy - dä - mis - sä Nou - se In - ke - ri, jo
sy - - dä - - mis - sä
lop-puu yo, Nou - - se, nou - se, sun het - kes lyö!

2. Kerran kaikuu vielä kaunis soitto
kautta kallihimman synnyinmaan.
Valon, vapauden ompi voitto,
riemuiten käy kansa laulamaan.
Kuullen kutsumusta mielin innoin
kaikuaapi silloin täysin rinnoin:
Nouse, Inkeri, sun laulus soi,
nouse, päiväks jo vaihtuu koi!

Sisällys

SIVISTYSSÄÄTIÖ

Ottaa vastaan lahjoituksia ja testamentteja. Varat käytetään Inkerikodin ja Inkerin historian alkaansaamiseen, Inkeriaiheisten julkaisujen kustantamiseen ja inkeriläisten jälkeläisten opintoavustuksiin.

SÄÄTIÖN TALLETUSTILIT:

HOP:n, KOP:n, PYP:n, OKO:n ja SPKO:n pääkonttorit. Postisiirtotili 146660.

SÄÄTIÖN OSOITE:

Huopalahdentie 10 A 20
Helsinki 33
Puh. 48 76 19